Освіта і суспільство

2025'4(85)

Виходить за підтримки Національної академії педагогічних наук України

Всеукраїнська газета. Інформаційне, науково-популярне, публіцистичне видання

Засновано у 2018 році

№4 (85), липень-серпень, 2025

Новини

«Воєнні зажинки – 2025»

С. 4-5

Соціум

Відпочинок як інвестиція

С. 14-15

Соціально-політичний дискурс

Важливі обмін думками і дискусія

С. 36-37

«Зі святом, великий народе великої країни! З Днем Незалежності!»

23 і 24 серпня відбулися події, знакові для всього українського суспільства.

Напередодні Дня Незалежності Президент Володимир Зеленський привітав українців із Днем Державного прапора України та взяв участь у церемонії підняття синьо-жовтого стяга на території Меморіального комплексу «Національний музей історії України у Другій світовій війні». Глава держави зазначив, що український прапор став символом любові до України: його можна зустріти на вулицях міст будь-якої нашої громади – на будівлях, на флагштоках, під склом машин чи в когось на наплічнику. Президент подякував кожному й кожній, хто бореться заради нашої держави і людей, хто працює в інтересах України та її незалежності й хто свою особисту силу додає до сили української нації. Глава держави наголосив: ми пам'ятаємо наших героїв різних часів, які билися заради України та власної волі й, на жаль, загинули в боях. Пам'ять полеглих воїнів вшанували хвилиною мовчання.

24 серпня Президент Володимир Зеленський звернувся до українського народу з нагоди Дня Незалежності України. Зокрема Глава держави сказав: «Ми будуємо Україну, у якої буде достатня сила й міць, аби жити в безпеці та мирі. Щоб на цій площі, на майдані нашої Незалежності, під своїми прапорами, на своїй землі наші діти, наші онуки святкували День Незалежності. В мирі. У спокої. З упевненістю в майбутньому. З повагою і вдячністю всім, хто захистив Україну в цій війні, війні за незалежність. Хто вистояв, хто зміг, хто переміг. Задля такої мети варто жити. За це й стоїмо.

Зі святом вас, великий народе великої країни! З Днем Незалежності!

Слава Україні!»

З нагоди Дня Незалежності Президент Володимир Зеленський і перша леді Олена Зеленська взяли участь у молитві за Україну, що відбулася в Софійському соборі. Молитви виголосили глави релігійних спільнот України. Святі отці помолилися за мир, свободу й процвітання України, благословення для українського народу, звільнення полонених і зцілення поранених, за силу й підтримку для українських захисників.

Президент України Володимир Зеленський, перша леді Олена Зеленська і Прем'єр-міністр Канади Марк Карні, який прибув до Києва з нагоди 34-ї річниці незалежності України, вшанували пам'ять полеглих українських героїв. Вони пройшли Алеєю пам'яті загиблих воїнів і поклали квіти до Стіни пам'яті. Полеглих захисників і захисниць України вшанували хвилиною мовчання.

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОіС»
за president.gov.ua

До Дня Державності України

З нагоди відзначення Дня Української Державності 15 липня 2025 р. в Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого відбувся урочистий захід «Державність України: коріння, що живить націю».

У програмі заходу з вітальними словами виступили від організаторів заходу директор КЗ КОР «Вишгородський історико-культурний заповідник» ***Влада Литовченко***, від Київської православної богословської академії проректор з наукової роботи, протоієрей ***Віталій Клос***.

Від НАПН України виступила член Президії НАПН України, завідувач відділу історії та філософії освіти, член-кореспондент НАПН України ***Наталія Дічек***. (Доповідь подаємо нижче.)

Від імені президента НАПН України вона передала вітання з державним святом, а також подарувала до фондів бібліотеки щойно виданий 5-томний збірник праць Президента НАПН України, міністра освіти і науки України (2000-2025) академіка ***Василя Кременя***.

Далі, згідно із сценарним планом, учасники заслухали лекцію старшого наукового співробітника сектору досліджень історії Київської Русі відділу історії України середніх віків та раннього нового часу Інституту історії України НАН України ***Вадима Арістова*** «Володимир Великий і початки української державної традиції». А також доповідь «Історія України в костюмах: від княжих часів до сучасності» члена Національної спілки художників України, дослідниці, авторки книги «Еволюція українського вбрання» ***Зінаїди Васіної***.

У ході заходу також було презентовано фотопроєкт дизайнерки ***Катерини Потлової*** «Жінки княжої доби» та костюми-репліки з історико-документального фільму «Ярослав Мудрий – тесть Європи».

«Невід'ємним складником державності постає історична пам'ять»

Наталія ДІЧЕК,
завідувач відділу історії
та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
член-кореспондент НАПН України

Сьогодні вшановуємо славне свято – День Державності України, яка територіально є не лише однією з найбільших країн Європи, а є країною сильних, незламних, волелюбних і талановитих людей. Країна, яка має тисячолітню історію в родині європейських держав.

Мені випала висока честь, як члену Президії НАПН України, виголосити урочисті вітальні слова від учених Академії та від її президента Василя Кременя особисто в умовах четвертого року збройного спротиву нашого народу російській повномасштабній агресії, це свято набирає особливої політичної значущості, бо є приводом нагадати і європейській, і світовій спільноті, що Україна – суверенна держава, має всі ознаки державності і бореться за її збереження. Ми – вільна країна, що сама визначає своє місце у світі, здатна самостійно вирішувати і

внутрішні справи, і за власним вибором розбудовувати міжнародні відносини з іншими країнами.

Водночас День Державності України за юліанським календарем збігається з великим духовним святом – Днем Хрещення Русі, тобто становленням християнства як символу становлення державності. Вшановуючи пам'ять князя Володимира Хрестителя, розповідаючи про шлях прийняття релігії та культурного поступу українців, наша держава виграє в інформаційній війні, що є складником гібридної війни. Адже засобом поширення правдивої історії України розвінчується наратив штучно створеної ворогом її історії, спростовуються надумані міфи.

Як наголосив президент НАПН України Василь Кремень у виступі на конференції з проблематики історичної пам'яті, усе, що пов'язано з історичною пам'яттю, особливо загострилося під час вторгнення рф в Україну. Наразі Україна постала перед екзистенційним викликом – російською військовою агресією, хоча, по суті, війна історій триває протягом усього існування держав на теренах України і рф. «Маємо пам'ятати, – зазначив Василь Григорович, – нинішнє вторгнення було підготовлено рф не лише у форматі військового озброєння, а й з позиції переформатування історичної пам'яті – нав'язування хибного світогляду, перекручування історичних фактів, утвердження неправдивих наративів тощо. І каналом упровадження усього цього у свідомість населення рф передусім була освіта. Наше завдання науковців-освітян – доносити істини історичного минулого, закарбовувати в пам'яті юних поколінь і події сучасності, аби вони не були викривленими з часом. Ми маємо сприяти максимальному згуртуванню нації на основі правдивої, національно орієнтованої історичної пам'яті».

Отже, разом із феноменом суверенності невід'ємним складником державності постає історична пам'ять. Вона живить і формує національну ідентичність молодих поколінь. І поряд із родинним вихованням саме освіта покликана і здатна виховувати дітей, починаючи із дошкільного віку, і молодь у дусі слідування національним інтересам і визнання первинності патріотичних переконань.

Національний спротив – це консолідована громадянська позиція. В окопах на лінії фронту кристалізується нова українська ідентичність. Безумовно, її стрижнем є дух нації, що постав у лицарському образі козаччини й козацької демократії, поетиці Івана Котляревського, Тараса Шевченко, Лесі Українки, Василя Стуса. В основі – тяглість української культури від часів Трипілля, Київської Русі, козацького бароко, українського авангарду до пльонтанізму Івана Марчука. Ідентичність українського народу розвивається на кордоцентризмі Григорія Сковороди, моральному первні Памфіла Юркевича, ідеях самостійництва і національної окремішності В'ячеслава Липинського й Миколи Міхновського та культурно-історичних поглядах Михайла Грушевського, автора «Історії України-Руси».

Освіта – це ключова інституція, що спроможна забезпечувати національну єдність, національну стійкість, розвій й утвердження української національної ідентичності в дітей та молоді. У цьому контексті важливим завданням є розвиток і поширення української культури та мови, очищення історичної пам'яті українського народу від імперських міфів. Нині – закарбувати пам'ять про звитягу й подвиги наших захисників – героїв російсько-української війни, сформувати глибоку повагу до їхнього подвигу та внеску в боротьбу за державність, суверенність і волю України.

Водночас національна система освіти не може розвиватися всупереч загальноцивілізаційним тенденціям, залишатися інерційною чи надмірно консервативною. Перед освітою стоїть складне завдання – сформувати особистість з інноваційним типом мислення та інноваційною культурою, зберігаючи водночас тяглість національної традиції. Тобто збереження пам'яті минулих подій, традицій та звичаїв незабутих предків. Тому саме в цей День Державності України величного значення набуває вшанування київського князя Володимира Великого, а також прийняття Християнства.

Національна академія педагогічних наук України покликана здійснювати науково-методичний супровід утвердження української національної ідентичності. Вчені НАПН України беруть активну участь у розробленні стратегічних, концептуальних та прогностично-аналітичних документів, спрямованих на визначення напрямів розвитку національної освіти, інтеграцію національних цінностей у систему освіти та виховання, впровадження інноваційних освітньо-виховних технологій у сфері національного та військово-патріотичного виховання, громадянської освіти. До посутніх суспільно-політичних здобутків вчених академії, у першу чергу Інституту педагогіки, належить створення низки підручників і навчальних книг, орієнтованих на формування громадян патріотів-державників, які розбудовуватимуть державність України.

Україна проходить ключову точку в історії національного поступу, де не може бути сумнівів у правильності обраного шляху, а майбутнє нації залежить від спільних зусиль, спільної боротьби та спільної праці, руху у напрямі свободи, демократії, гідності та єдності.

Сторінки підготувала
Лідія ТКАЧЕНКО,
завідувач сектору
науково-аналітичної обробки
та поширення інформації
НАПН України

Допомога Японії освітній галузі України

Відбулося відрядження української делегації до Японії. Міністерство освіти і науки України у складі делегації представляли перший заступник міністра ***Євген Кудрявець*** і заступник міністра освіти і науки України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації ***Дмитро Завгородній***. Ключова мета візиту – зміцнення партнерства та залучення нових форм підтримки освіти в Україні.

Під час зустрічей представники України та Японії обговорили подальшу співпрацю в галузі освіти та культури. Фонд Japan Foundation підтвердив готовність розвивати Японський центр в Україні. З Міністерством освіти Японії домовилися посилити академічну мобільність українських студентів, учнів і науковців, а також реалізовувати спільні наукові дослідження. Японія інвестуватиме у відновлення навчальних закладів, забезпечення їх навчальними матеріалами, обладнанням і цифровими пристроями для учнів і вчителів.

Співпраця в межах Програми екстреного відновлення між урядом України та Японським агентством міжнародного співробітництва (JICA) Office сприяє фінансуванню масштабних змін в освіті. МОН є учасником трьох фаз Грантової програми «Невідкладне покращення обладнання для надання освітніх послуг».

Згідно з програмою для профтехів, коледжів та шкіл здійснено таке:

надано обладнання для цифрових освітніх центрів закладів освіти;

закуплено сільськогосподарську техніку для закладів професійної освіти;

триває закупівля комп'ютерного та мультимедійного обладнання для закладів фахової передвищої освіти в межах реалізації субпроєкту Програми «Невідкладне покращення обладнання для надання освітніх послуг».

У межах першої фази партнери надали комп'ютерне обладнання для 85 цифрових освітніх центрів – окремих приміщень, які можуть слугувати укриттями. Усі комплекти вже передано до центрів. До них входять: сотні комп'ютерів, планшетів для навчання, а також генератори, проєктори, 3D-принтери, набори для робототехніки, інтернет-обладнання для закладів освіти у прифронтових областях України.

У межах другої фази гранту закуплено й доставлено 12 комплектів обладнання для навчально-практичних центрів і професійних закладів освіти аграрного профілю. Для коледжів і шкіл закуплено комп'ютерне та мультимедійне обладнання. Поставлення ноутбуків, інтерактивних панелей, десктопів для облаштування кабінетів інформатики очікується до березня 2026 року.

Тривають домовленості щодо реалізації четвертої фази грантової програми, спрямованої на модернізацію освітньої інфраструктури з підготовки фахівців для української промисловості. Особлива увага – розвитку спеціальностей «133 Галузеве машинобудування» та «131 Прикладна механіка». Йдеться про підвищення якості професійної освіти у сфері машинобудування, електроніки, приладобудування та інших напрямів завдяки модернізації навчальних майстерень і лабораторій у закладах професійно-технічної та фахової передвищої освіти.

Допомагає трансформувати освіту також і японський бізнес – в Україні вже відкрито 31 навчальну лабораторію, зокрема за підтримки компаній Panasonic та Fujikura.

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОіС», за mon.gov.ua

11 липня на полях господарства «Соснова», поблизу однойменного села на Київщині, відбувся культурно-просвітницький захід «Воєнні зажинки – 2025». Подія вже вшосте на Переяславщині зібрала військових, хліборобів, освітян, науковців, митців, представників влади та гостей з різних куточків України, стала символом єднання поколінь і поваги до українських традицій.

Захід проходив під гаслом: «Захищаємо нашу українську землю та вболіваємо за рідну країну та її врожай», підкреслюючи важливість хліборобства і захисту рідної землі в умовах війни. Його організаторами незмінно стали Фонд Миколи Томенка «Рідна країна», Університет Григорія Сковороди в Переяславі, Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» та приватне підприємство «Соснова».

Зажинки – це старовинний обряд початку жнив, що сягає корінням у глибоку давнину. Він символізує гармонію українців із природою, повагу до землі та вдячність за її дари. У воєнний час зажинки набувають особливого значення, поєднуючи хліборобські традиції з вдячністю захисникам України, які забезпечують можливість працювати на землі. Як зазначив засновник фонду «Рідна країна» *Микола Томенко*, «якщо буде хліб, країна буде жити».

Урочисте відкриття розпочалося з хвилини мовчання за полеглими у горнилі російсько-української війни. На мить на полі усі завмерли у пам'ять про усіх тих, хто своїм життям дав нам життя й можливість зустрічати світанки і проводжати захід сонця, сподіватися і вірити в майбутнє.

Після цього духовний зв'язок українців із землею своїми піснями оприявнила запрошена на свято заслужена артистка України ***Олена Білоконь***.

Громадський діяч, засновник Фонду «Рідна країна» ***Микола Томенко*** наголосив на унікальності українських традицій та їх геополітичному значенні:

– Понад півтора десятиліття ми проводимо цей давньоукраїнський обряд зажинок на Переяславській землі. Це не концерт, не мітинг, а спроба усвідомити значимість жнивних традицій. Бо буде хліб – країна

«Воєнні зажинки – 2025»:

команда УГСП долучилася до збереження обряду

буде жити, а в наших умовах – буде хліб, буде і перемога. У воєнний час ці зажинки – воєнні, адже військові дають нам можливість зібрати хліб і здобути перемогу. Українська нація народилася в гармонії з природою, і ми маємо зберегти унікальність нашої культури!

Ректор Університету Григорія Сковороди в Переяславі *Віталій Коцур* наголосив на значенні освіти у збереженні національної ідентичності: «Це свято – про утвердження ідентичності. Воно гуртує всіх, кому близька українська земля, культура, традиції. На цій землі століттями жили люди, які займалися хліборобством і військовою справою. Зараз ми поєднуємо ці традиції. Університет Григорія Сковороди в Переяславі долучається до таких заходів, аби вкорінити майбутні покоління».

Голова Бориспільської районної військової адміністрації ***Руслан Дяченко*** звернувся до аграріїв і захисників:

– Дякую організаторам і захисникам за можливість проводити це свято. П'ять років тому я зрозумів, з чого починаються жнива – з зажинок. Аграрії – наша опора, вони наповнюють бюджет і допомагають ЗСУ. Низький уклін! Бажаю, щоб врожай пошвидше був у коморі. Слава Україні!

Заступник генерального директора з наукової роботи Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» ***Олександр Колибенко*** розповів про історичну значимість місця проведення: «Від імені Заповідника дякую всім, хто допомагає зберігати нашу культурну спадщину. Зустріч на Соснівських полях невипадкова. Дев'ять років ми досліджували унікальну пам'ятку Черняхівської культури IV століття, що увійшла в усі підручники з археології. Завдяки їй село Соснова відоме в історії України».

Нині Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» працює над включенням обряду зажинок до списку нематеріальної культурної спадщини України та світу.

Керівник ПП «Соснова» ***Юрій Павлушко*** благословив поле та учасників:

– Вітаю з великим святом зажинок! Воно символізує нашу підготовку до збирання врожаю, закладеного ще восени. Тепер чекаємо, що Бог дасть великий урожай, і ми досягнемо економічного зростання. У цьому врожаї – перемога України. Серпи, коси, комбайни, вантажівки – все готове. Божого благословіння, вступаємо в жнива! Слава Україні!

Надалі особливу атмосферу проведення створили обряди зажинок у виконанні народних фольклорних ансамблів – столичної «Громиці» з Києва та «Помокляночка».

Зажинки завжди починалися з пісні, коли люди йшли з села на поле. Кожен з колективів привітав гостей і відтворив традиційний обряд.

Вони додали святу автентичності, виконуючи пісні, що супроводжували зажинки в давнину.

Присутні на полі захисники України зробили символічний перший укіс, демонструючи, що українська земля – це не лише поле бою, а й праці та надії. За кілька митей спільним обрядом зажинання першого снопа вже перейнялися усі присутні.

Після обряду та фото на згадку усі розходилися з поля лишаючи наостанок щирі побажання миру, добробуту й щедрого врожаю. Жнива офіційно стартували.

«Воєнні зажинки – 2025» стали не лише відтворенням давньої традиції, а й потужним духовним актом, що нагадує: хліб і свобода народжуються в боротьбі, любові та єдності.

Максим ЛЕВЧЕНКО,
Відділ інформаційних технологій та зв'язків з громадськістю УГСП
***Фото* Марина СЕРЕДА**

Заснований науковцем інститут може отримати його ім'я

Науково-дослідний інститут українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка може отримати ім'я літературознавця, письменника й громадського діяча ***Петра Кононенка***. Таку пропозицію висловили учасники V Всеукраїнських наукових читань «Свою Україну любіть!», присвячених його пам'яті.

– Петро Кононенко був ініціатором створення НДІ українознавства та першим його очільником, – розповідає директор інституту ***Роман Додонов***. – У грудні 1991 року відбувся Всеукраїнський референдум щодо проголошення незалежності України, а вже за два місяці, 1992 року відкрився наш інститут українознавства як навчально-науковий підрозділ у складі філологічного факультету КНУ. Згодом він відокремився, і навіть набув статусу національного, працював у підпорядкуванні МОН, а торік внаслідок реорганізації знову приєднався до КНУ.

Ініціатором присвоєння інституту імені Петра Кононенка виступив ще один його фундатор – історик ***Ярослав Калакура***.

Життя Петра Кононенка тісно пов'язане з Шевченковим університетом. Спочатку – студент філологічного факультету, далі – аспірант, а з 1957 року – викладач кафедри історії української літератури та її керівник протягом 1988-1996 років. З 1986-го до 1991 року – декан філологічного факультету. Крім того, Петро Кононенко очолював вчену та спеціалізовану ради з філології, редагував газету «Київський університет» та наукові вісники з проблем філології, історії, журналістики.

– Саме він розробив трирівневу шкільну програму з українознавчого блоку (для початкових, середніх та старших класів), за авторством П.П. Кононенка вийшли кілька підручників з українознавства й літературознавства для закладів середньої й вищої освіти, – нагадує Роман Додонов.

– На жаль, зараз українознавство не є обов'язковим предметом у школі. Якщо його й викладають, то переважно як народознавство, етнографію, залишаючи за дужками державотворчу проблематику, – зауважує ініціатор та модератор Кононенківських читань, старший науковий співробітник інституту ***Юрій Фігурний***.

За Кононенком, предметом українознавчих досліджень є сам феномен українства, закономірості, досвід і уроки його етно-, націє- й державотворення, матеріального й духовного життя, формування і розвитку етнічної території.

– Українознавство як навчальна дисципліна та наука спростовує радянські й сучасні імперські російські міфи про «спільну колиску», «старшого брата» та «один народ». Ґрунтуючись на історичних фактах, Петро Кононенко доводив, що Україна завжди була європейською державою, – зазначає Юрій Фігурний.

В актуальності українознавчих досліджень ми переконуємося мало не щодня. До речі, Петро Кононенко застерігав про небезпеку поширення ідеології «русского міра» не тільки для України, а й для світу. В п'ятитомнику своїх спогадів та роздумів «Сто літ – сто доріг... Україна та українознавство: зародження – розстріли – воскресіння» наголошував: «Ідеологічна концепція псевдоінтернаціоналізму завершилася проповіддю русского міра – втілення ідеї москви як «третього і останнього Риму», шлях до якого – всесвітня «пролетарська революція» – підступно пропагований аналог Третьої світової війни».

За підсумками дискусії учасники наукових читань запропонували «клопотати перед Вченою радою КНУ імені Тараса Шевченка про присвоєння НДІ українознавства імені Петра Кононенка». Вони наголосили на провідній ролі українознавства у вихованні патріотизму, формуванні україноцентричного світогляду учнів і студентів та висловилися за введення цієї дисципліни у навчальний процес як обов'язкової. Крім того, закликали «зупинити скорочення годин в українських ЗВО на цикл гуманітарних дисциплін («Історія», «Філософія», «Політологія»), які формують українську національну ідентичність, мислення та сприяють консолідації української політичної нації у боротьбі з російськими окупантами». Насамкінець вирішили звернутися до Верховної Ради України з ініціативою розробити державну програму боротьби з українофобією.

Анна ЛУКАНСЬКА,
журналіст
Фото з сайту
Інституту українознавства
КНУ імені Тараса Шевченка

Простір підтримки, співпраці та діалогу

У Шосткинському вищому професійному училищі відкрився Ветеранський простір – особливе місце, створене для підтримки ветеранів і ветеранок, учасників та учасниць бойових дій в Україні, їхніх рідних, родин полеглих та безвісти зниклих.

Ця подія стала важливим кроком у формуванні свідомого громадянського суспільства, де кожен ветеран відчує підтримку, а молодь навчатиметься шанувати подвиги наших героїв. Ветеранський хаб покликаний не лише об'єднувати людей, а й надихати на добрі справи, зміцнювати патріотизм і національну гідність.

Місія Ветеранського простору – забезпечити підтримку військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин шляхом створення безпечного середовища для спілкування, навчання, психологічної підтримки, морального відновлення, вшанування пам'яті та патріотичного виховання учнів.

Візія простору – стати осередком пам'яті, вдячності та сили, де кожен воїн та його родина почуватимуться шанованими, а нові покоління – зростатимуть із глибоким розумінням значення подвигу, свободи і національної єдності.

Ветеранський простір реалізовуватиме низку ключових завдань:

• Сприяння соціальній та професійній адаптації: допомога ветеранам війни та особам з особливими заслугами перед Батьківщиною (а також тим, хто звільняється з військової служби) у соціальній та психологічній адаптації. Це включає відновлення професійних вмінь і навичок, підвищення кваліфікації та професійну перепідготовку за робітничими професіями та спеціальностями.

• Розроблення освітніх програм: створення та впровадження освітніх програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації для ветеранів війни, осіб з особливими заслугами, членів їхніх сімей, а також родин загиблих (померлих) захисників та захисниць України.

• Психологічна підтримка: надання психологічних консультацій всім згаданим категоріям осіб, що допоможе їм у подоланні психологічних травм та інтеграції в мирне життя.

• Організація комунікаційних заходів: проведення конференцій, круглих столів, уроків мужності, семінарів, вебінарів, воркшопів та інших заходів, спрямованих на обмін досвідом, навчання та підтримку спільноти.

Відкриття Центру – не просто подія, а наша відповідь на виклик часу. Це символ поваги до тих, хто захищає наш дім, це пам'ять про тих, хто віддав своє життя за нас, шана кожній родині за синів і доньок, які стали на захист незалежної України.

Під час відкриття відбулася екскурсія до Музейної кімнати пам'яті (про що газета писала раніше), яка є невід'ємною частиною ветеранського простору. Саме тут зібрані світлини, біографії, особисті речі та історії випускників училища, які загинули в боях за Україну. Кімната вразила кожного присутнього своєю атмосферою скорботи й гордості, глибокої поваги та вдячності, яка панує під час проведення екскурсії.

У комплексі Ветеранський простір стане місцем, де ветерани зможуть знайти моральну та інформаційну підтримку; де молодь вчитиметься у справжніх героїв; де зустрінуться покоління, об'єднані любов'ю до України.

Це буде простір співпраці, підтримки та діалогу.

Ветераноцентричність і справжня повага до героїв – цінності, які мають бути у житті, й цей Простір є яскравим прикладом їхнього втілення.

Наталія СКОМОРОХА,
заступник директора з НВР ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище»

Непроминальна актуальність

З нагоди близького святкування Дня Незалежності України в сакральному просторі Софійського собору (Національний заповідник «Софія Київська») 19 серпня відбулася презентація колективної монографії «Вічно сучасний: життя, філософська, педагогічна та літературна творчість Григорія Сковороди».

Задум і реалізація книги належать науковцям Університету Григорія Сковороди в Переяславі. Як зазначив у вступному слові ректор вишу член-кореспондент НАПН України ***Віталій Коцур***, монографія є логічним продовженням загальнонаціонального відзначення 300-річчя від дня народження видатного українського філософа, символізує тисячолітню духовну спадщину України і непроминальну актуальність його ідей.

До обговорення події долучилися професор КНУ імені Тараса Шевченка ***Наталія Кривда*** (модератор заходу), відомий український письменник, а нині військовослужбовець ВСУ ***Сергій Жадан***, проректор вишу ***Василь Дудар***. Доповідачі наголосили на вченні мислителя про внутрішню свободу і моральну гідність, що надзвичайно запитані у сучасних умовах боротьби України за незалежність. Долучившись до виступів член-кореспондент НАПН ***Наталія Дічек*** розповіла про виконане науковцями Інституту педагогіки НАПН України масштабне опитування українських студентів щодо їхнього ставлення до постаті Григорія Сковороди, їхнього розуміння світоглядних міркувань філософа і закликала представників ЗВО України об'єднати зусилля і продовжити дослідження у цьому напрямі, аби розуміти стан сприйняття історичних подій у сучасної молоді і розробляти дієві шляхи формування національної пам'яті як складника національної ідентичності.

Наприкінці дискусії взяв слово Міністр освіти і науки України ***Оксен Лісовий***, який наголосив на ідеї любові, що, за Сковородою, охоплює широке коло морально-духовних цінностей, а отже надихає сучасників на боротьбу за волю і свободу.

Власне ставлення до видання монографії, її значення для продовження попри війну культурного життя українців, а також думки щодо необхідності бізнесу підтримувати і зберігати культурну спадщину висловив спонсор публікації книги, Голова Наглядової ради фонду «МХП – Громаді» ***Юрій Мельник***.

Діма ДІМІТРОВ,
«ОіС»

Права націй у міжкультурних комунікаціях

Питання етнонаціонального розвитку суспільств, права націй, міжкультурних комунікацій, історичної пам'яті – цей дискурс актуалізовано у стінах знаменитого Ягеллонського університету (Краків, Польща) у червні 2025 року. Йдеться про семінар «Ius Gentium (Права націй): Спадщина і виклики в часи взаємодії культур».

Організаторами семінару виступили Інститут міжкультурних студій Факультету міжнародних і політичних студій Ягеллонського університету (Краків, Польща), Ягеллонські культурні студії. Семінар відбувся під егідою Ради досліджень цінностей і філософії (Вашингтон, США), яка традиційно проводить велелюдні наукові зібрання соціофілософського штибу по усьому світові. Фасилітаторами семінару були відомі у Польщі й за її межами вчені – професор Університету імені Кардинала Штефана Вишинського ***Лєшек Корпоровіч*** (Doctor Honoris Causa Українського державного університету імені Михайла Драгоманова) та професор Ягеллонського університету ***Сільвія Яскула***. Цього разу участь у семінарі взяли дослідники з Італії, Польщі, Словаччини, США, України.

Доповідь від України – професора ***Володимира Євтуха*** «Ethno-Cultural Space of Ukraine: Structure, Actors, Interactions, Rights / Етнокультурний простір України: структура, áктори, взаємодії, права» – відкрила дискусію, учасники якої гуртувалися навколо питань забезпечення прав народів, націй, етнічних спільнот в умовах агресивних соціополітичних викликів (як на мене, дуже влучне визначення українських соціологів нинішньої ситуації, передусім у дотичності до України) «в умовах надзвичайності».

З вітальними словами до учасників звернулися: проректор з наукової роботи Ягеллонського університету професор ***Ярослав Гурняк***, декан Факультету міжнародних та політичних студій професор того ж університету ***Пьотр Байор***, директор Інституту міжкультурних студій професор ***Францішек Чех***, директор Ради досліджень цінностей і філософії професор ***Вільям Барбієрі*** (Вашингтон), координатор семінару професор ***Лєшек Корпоровіч*** (Варшава).

На семінарі працювали шість секцій: «Горизонти цінностей», «Етичне осмислення прав націй», «Соціально-політичні виклики», «Демократія і справедливість», «Жива спадщина», «Азійські традиції». Особливу увагу привертали такі теми, як право націй та ідея Європи (професор ***Жао Віла-Ча***, Папський Грегоріанський університет, Італія); реінтерпретація концепції прав людини в думках Іоана Павла II (професор ***Міхал Гєріч***, Університет імені Кардинала Штефана Вишинського); права націй як джерело міжнародних і міжкультурних прав (професор ***Лєшек Корпоровіч***, Університет імені Кардинала Штефана Вишинського); права народів і концепція універсальної етики (професор ***Богдан Шляхта***, Ягеллонський університет); права націй і проблема конституційної справедливості (професор ***Вільям Барбієрі***, Католицький університет Америки, Вашингтон); ідея національного суверенітету в проєкціях глобальної демократії (докторка ***Марта Турков-П'єсік***, Варшавська школа економіки); права націй і міжкультурні відносини у контексті загроз і воєнних станів (професор ***Марек Ремб'єрж***, Сілезький університет); особиста відповідальність з точки зору китайської перспективи (докторка ***Хью Єпінг***, Рада досліджень цінностей і філософії, Вашингтон); євангелістський контент думок Павла Влодковіча (професорка ***Анна Валюлік***, Університет Ігнатіум, Краків) тощо.

У багатьох доповідях, а згодом і у дискусіях увагу акцентували на тому фактові, що у сучасних умовах (назвемо їх турбулентними, надзвичайними, насиченими різного роду викликами), загострюються

проблеми забезпечення прав людини на різних рівнях: на міжнародному, на міжнародно-регіональному (за континентами, регіонами, як от Європейський, Азійський), на національному (вітчизняному), на національно-регіональному (у межах однієї держави). Вони стосуються як цілих народів, націй, так і їхніх складових, особливо у етнічно диверсифікованих суспільствах. Зазначалося, що на ступінь гостроти проблем з правами людини (як сукупність правами націй) потужний вплив мають такі фактори, як глобалізація, соціально-економічні нерівності, могутні міграційні процеси, контроверсійність транснаціональних відносин, суперечливість у взаємодіях глобалізації і локалізації, багаторівневість культурної реальності, агресивність зовнішньої політики деяких держав.

Досить жваво на засіданнях секцій та й поза їхніми межами (у неформалізованій обстановці) обговорювалися питання культури, міжкультурних комунікацій, зрештою міжкультурної освіти. І не лише тому, що, власне, у самій назві конференції йшлося про культури, про їхні взаємодії, а й тому що чимало учасників професійно включені у дослідницький домен, тим чи тим чином пов'язаний з феноменом культури, та, як виявилося у кулуарних спілкуваннях, є добре обізнані з культурними процесами не тільки у країні, яку вони представляють, але й з культурами інших народів.

Поміж розмаїття тем і думок українська тематика була помітною (а час від часу висувалася на чільне місце) на семінарові не тільки тому що була представлена доповідь, у якій йшлося про забезпечення прав носіїв різних культур в етнокультурному просторові України, а і зокрема тому що учасники переймалися розвитком подій у нашій країні і хотіли отримати адекватну інформацію про актуальний їхній перебіг. А те, що українська тематика абсолютно вкладалася у конструкти дискурсу, дуже виразно сказав директор Інституту міжкультурних студій професор Францішек Чех в офіційному мені запрошенні взяти участь у цьогорічній активності: «Тема семінару безпосередньо стосується поточної ситуації в Європі, а Україна є драматичним прикладом браку поваги до права народів у всіх можливих аспектах».

До слова, професор Вільям Барбієрі, директор Ради досліджень цінностей і філософії висловив думку про те, що, можливо, настане час, коли ми нашу дискусію про права людини взагалі і права носіїв різноманітних етнокультурних цінностей зокрема очно зможемо продовжити в одному із університетів України, оскільки наша країна дає плідний матеріал для роздумів про перспективи задоволення прав як нації у цілому, так і окремих її компонентів. До того ж – за складних геополітичних і соціокультурних обставин, зумовлених російською агресією.

Важливо, що на семінарі були плідні пропозиції стосовно участі дослідників, науковців, викладачів у формуванні комфортної атмосфери у взаємодії різноманітних культур, що значною мірою могло б сприяти реалізувати права націй та їхніх складових компонентів. Докторка Хью Єпінг закликала учасників семінару, як і усіх тих, хто займається дослідженням соціогуманітарних проблем, більш глибоко вникати у їхню сутність та вплив ключових факторів на характер експоненційного розвитку суспільств з тим, щоб інтенсивніше наповнювати «контейнер» під здавалося б тривіальним, але однак таким філософськи значущим гаслом «Єдність і Гармонія!». Учасники семінару погодилися з думкою, що освіта мусить відіграти чи не головну роль у цьому процесові, оскільки вона орієнтована як на теперішнє покоління, так і на прийдешні покоління. У цьому контексті згадаймо філософсько-освітній дискурс незалежної України і ми відчуємо, що ми є активними а́кторами важливого суспільного дійства.

Володимир ЄВТУХ,
професор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України

Нинішнього року Ягеллонські культурні студії відзначають своє *п'ятнадцятиріччя*. Це унікальне згуртування вчених, науковців, дослідників спонтанно народилося у стінах Ягеллонського університету 2010 року під час зустрічі представників університетів з Польщі, Словаччини, Угорщини, України, Чехії. Впродовж їхнього існування у різні часи і у різних форматах до їхніх активностей долучалися також науковці з Данії, Індії, Італії, Німеччини, США та інших країн. Полем дискусій були чисельні зустрічі на конференціях, семінарах у тій чи тій країні, результати яких оприлюднювалися у спеціальних виданнях, штибу поважних журналів **«***Перспективи Культури (Perspektyvy Kultury)», Політея (Politeja),* чи то окремої монографії. Такого роду (позапафосні, за професійним покликанням, на основі взаємного тяжіння до обміну думок з тих чи тих наукових проблем) об'єднання дають плідний результат і їхнє існування можна прогнозувати на тривалий час.

Організатори структурували роботу таким чином, щоб учасники мали достатньо часу не лише для виголошення своїх доповідей, але й для розлогих дискусій. Досвід участі у численних зібраннях подібного масштабу дає підстави твердити – на дискусії зазвичай залишається обмаль часу. Цього разу маємо приємний виняток, оскільки саме у дискусіях, у зіткненні чи то на перетині думок народжується істина, або ж принаймні глибше осмислюються проблеми, що обговорюються.

Історію освіти вивчають в усіх університетах закордоння

The International Standing Conference for the History of Education (ISCHE) – це академічна асоціація, що займається історією освіти. Заснована в 1978 році як Міжнародна постійна конференція з історії освіти, вона з 2015 року зареєстрована в німецькому реєстрі асоціацій під тією ж назвою. До її складу входять індивідуальні та інституційні члени з усього світу.

Тема ISCHE 46 – «Вчителі та викладання – історія в русі».

8 – 11 липня 2025 р. в Ліллі, Франція, відбулася очна конференція.

15 – 16 липня – онлайн-конференція.

Протягом усієї історії та на всіх рівнях і типах освіти викладання є основою освітнього процесу. ISCHE 46 досліджувала історію вчителів та викладання, від найдавніших часів до початку XXI століття у всій його різноманітності. ЮНЕСКО визначає вчителів як усіх, хто навчає інших. Використовуючи широке визначення «навчати», ISCHE 46 розглянула історію не лише професійних вчителів у закладах від дошкільних до університетів, а й тренерів, сімей, репетиторів, молодіжних асоціацій, народних рухів, самонавчання та навіть тварин і технологічних пристроїв.

Тема конференції «Вчителі та викладання» мала на меті висвітлити фактичні та ідеальні ролі вчителів

Історія освіти є актуальним напрямом досліджень у різних країнах світу, про що свідчать щорічні конференції, організатором яких є ISCHE. Нині Україна вже втретє взяла участь у цих масштабних наукових заходах. У 2021 р. – ISCHE 42 «Погляд зверху та знизу: переосмислення соціального в історії освіти» (Університет Еребру, м. Еребру, Швеція); 2022 р. – ISCHE 43 «Історії освітніх технологій. Культурні та соціальні виміри педагогічних об'єктів» (Католицький університет Святого Серця, м. Мілан, Італія,) та ін.

Цьогоріч у конференції ISCHE 46 «Вчителі та викладання: історія в русі» взяли участь троє українських науковців. Загалом до міжнародного заходу долучилися близько 700 учасників із 52 країн світу.

9 липня академік НАПН України ***Лариса Березівська*** як член ISCHE взяла участь в онлайн-засіданні Генеральної асамблеї товариства. З доповіддю виступила президент ISCHE ***Інеса Дуссель***. Вона привітала учасників і відзначила актуальність теми, свідченням чого стали більш ніж 800 заявок, з яких після тривалого процесу рецензування відібрано 545 на цьогорічну зустріч. 395 з них було представлено в Ліллі, а 150 – під час онлайн-конференції. Серед цих презентацій – 495 індивідуальних доповідей, 33 сформовані панелі, 14 симпозіумів і три дослідницькі майстерні.

16 липня Лариса Березівська виступила з доповіддю на засіданні сесії «Кар'єра вчителів та біографічні підходи». До сесії долучилися вчені з Греції, Італії, Німеччини, Японії. У доповіді «Біографічні портрети українських педагогів на перехресті епох (друга половина XIX століття – початок XXI століття)» українська вчена представила міжнародній аудиторії істориків освіти результати дослідження відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025 рр.), науковим керівником якого є. Змістом виступу стали підходи до створення видання «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.): енциклопедичний біографічний словник», зокрема зміст і значення цілісної репрезентації колективної педагогічної біографії України другої половини XIX – початку XXI ст. та підходів до її фіксації у формі енциклопедичного словника для освітнього процесу й збереження історичної пам'яті та консолідації українського суспільства. Доповідачка обґрунтувала, що творчий доробок українських педагогів є складником не лише української, а й європейської педагогіки. І саме енциклопедичний словник презентує цілісне історико-біографічне знання Україні та світу про понад 300 відомих і маловідомих педагогів та освітніх діячів минулого, що відображає розвиток української освіти й педагогічної думки в другій половині XIX – на початку XXI ст. Словникові статті містять коротку біографічну інформацію англійською мовою, що уможливлює ознайомлення закордонних учених із біографічними портретами українських педагогів. Лариса Березівська подякувала міжнародній спільноті за підтримку українського

та викладання в школах та суспільстві. Їхні функції, значення та статус глибоко змінювалися протягом історії та мають багато суперечностей. У випадку шкільних вчителів вони були інструментами грамотності, знань і навіть емансипації. Сама природа функції вчителя – надання певних видів знань іншим – також може підвищувати очікування та спричиняти напруженість у стосунках з тими, хто відповідає за освітню політику.

Конференція працювала за вісьмома А-напрямами:

- Кар'єрні шляхи та ідентичність вчителів
- Умови праці та життя вчителів
- Практики знань
- Взаємовідносини та взаємодія з іншими учасниками
- Навчальні інструменти та шкільні артефакти
- Вчителі та викладання поза школою
- Нелюдські учасники та педагогічні практики
- Репрезентації вчителів та викладання в літературі, кіно та масовій культурі

А також шістьма Б-напрямами від робочих груп-учасників:

- Публічна історія освіти
- Потужна імперія середовища: історія середньої освіти
- Історія знань в історії освіти
- Історія освіти в африканських суспільствах
- Педагогічна освіта та писемна культура: історія бібліотек, книг та практик
- Кризи та оновлення освіти у складному світі, 1870-1950 рр.

народу в боротьбі проти російського агресора.

Учасники під час дискусії обговорили різні аспекти означеної проблеми, зокрема щодо стану та значення історії освіти як навчальної дисципліни й науки. Закордонні колеги зазначили, що історія освіти є складником професійної підготовки майбутніх педагогів. У Греції в усіх університетах ця дисципліна є обов'язковою, у Японії – викладається як окремий курс за вибором студентів. На жаль, в університетах України історія освіти не є окремою дисципліною, її розпорошено по різних педагогічних дисциплінах. Міжнародний досвід засвідчує, що до структури педагогічної освіти України також варто повернути історико-освітній компонент як ефективний засіб формування української національної і громадянської ідентичності, культури майбутніх учителів, викладачів, розвитку їхнього професійного світогляду й педагогічного мислення – особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення країни.

Масштабний міжнародний захід значно розширив горизонти щодо найактуальніших напрямів та особливостей досліджень з історії освіти у світовому науковому просторі. А також підтвердив правильність позиції українських дослідників освіти щодо значення історико-педагогічного складника у формуванні національної пам'яті, свідомості і перспектив розвитку країни.

Лариса БЕРЕЗІВСЬКА,
директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України,
Тетяна ГАВРИЛЕНКО,
старший науковий співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук, професор

Вручено Медичний Оскар-2025

У Києві відбулася дев'ята церемонія вручення Відзнаки за професіоналізм і милосердя – «Орден Святого Пантелеймона». Медичний Оскар, як його справедливо називають у професійному середовищі.

Церемонія відбулася у знаковому місці – Національному музеї історії України у Другій світовій війні, під поглядом Батьківщини-Матері.

Символічним у цьому є те, що українські медики щодня тримають фронт – за спасіння життя. Як і щороку, Пантелеймонівські церемоніальні заходи розпочалися з молебню, але вперше – в Українській Києво-Печерській лаврі. Молитва за тих, хто рятує. За тих, хто рятував. І за тих, хто стоятиме на сторожі життя.

Цього року вибір для Поважної ради був особливо складним. Кандидати – потужні. Кожен – гідний. Будь-яка історія – глибока. Втім рішення було ухвалене – обрано найкращих серед кращих.

Лауреати Ордену Святого Пантелеймона 2025 року за номінаціями:

Найкращий лікар – еталон професії: ***Роман Кузьмов*** (Вінницька обл.), ***Олег Лузан*** (Чернігівська обл.), ***Олександр Ячнік*** (Львівська обл.)

Серце медицини: ***Любов Вавричук*** (Херсонська обл.), ***В'ячеслав Волошин*** (Житомирська обл.), ***Тетяна Фреїшин*** (Івано-Франківська обл.).

Взірець служіння суспільству: ***Олександр Бондар*** (Чернігівська обл.), ***Ігор Федоришин*** (Житомирська обл.), ***Марія Чорна*** (Кіровоградська обл.).

Новатор року: ***Ростислав Зауральський*** (Полтавська обл.), ***Артур Красненко*** (Сумська обл.), ***Анатолій Руденко*** (м. Київ).

Фортеця здоров'я: КНП «Центр ПМСД №1» (Донецька обл.), КНП «Центральна міська клінічна лікарня» (Суми), КНП «Чернігівська обласна лікарня» (ЧОР).

Опора на лінії життя: ***Всеволод Бабенко*** (Одеса), ***Денис Гайдук*** (Хмельницький), ***Євген Діденко*** (Донецьк).

Герой медичного фронту: ***Максим Гриненко*** (Харків), ***Андрій Темногоров*** (Донецьк), ***Андрій Шульженко*** (Суми).

Міжнародна відзнака – за внесок у боротьбу за свободу України (іноземні громадяни): ***Дарка Сенько*** (Австралія), професор ***Гаральд Тойфельсбауер*** (Австрія), ***Крістофер Алфорд*** (Великобританія), ***Лаша Варшаломідзе*** (Грузія), ***Іштар Еспехо*** (Іспанія), ***Марра Міккеле*** (Італія), ***Шеннон Бодес*** (Канада), ***Лієне Дамбиня*** (Латвія), ***Ерік Вермейттен*** (Нідерланди), ***Генріх Пих*** (Німеччина), доктор ***Марек Мігдаль*** (Польща), ***Вільям Честер*** (США).

Іноземні організації та установи: Українські Янголи Охоронці (Австралія), Парафія святої Варвари у місті Відень (Австрія), Армія Спасіння (Грузія), Фонд підтримки Талліннської дитячої лікарні (Естонія), Асоціація Help to Ukraine (Іспанія), Komen Italia (Італія), Програма хірургічної допомоги Канада–Україна (Канада), Твітерконвой «Агендум» (Латвія), «Emile Foundation» (Нідерланди), Kleeblatt-Konzept – організація допомоги пораненим (Німеччина), Фонд «Розвиток Регіонів» (Польща), Rotary International and The Rotary Foundation (США), Фундація «Швейцарська Цільова Група» (Швейцарія).

Це був день щирих усмішок і міцних обіймів. День зустрічей тих, про кого зазвичай читають у медіа, а цього разу бачили наживо. Військові й цивільні, головні лікарі й молоді фахівці, волонтери й капелани – усі в одній залі. Усі зі спільною місією. З однією гідністю.

Будьте сильними! Ми завжди вам вдячні!

Анна КУНИЦЬКА,
спеціально для «ОіС»

Книга-рекордсмен

Факсиміле Пересопницького Євангелія, одна з копій якого зберігається в Університеті Григорія Сковороди в Переяславі, увійшло до Національного реєстру рекордів України одразу в двох номінаціях – «Найбільша друкована книга, видана накладом» й «Найважча друкована книга, видана накладом».

Цей справжній поліграфічний шедевр має формат 240х380 *мм*, налічує 964 сторінки і важить 9,3 *кг*. Офіційно зафіксували рекорд України представники Національного реєстру рекордів України, а копію сертифікату про рекорд привезла до університету директор бібліотеки УГСП *Ольга Шкира*.

Факсимільне видання Пересопницького Євангелія є результатом багаторічної копіткої праці Видавничого дому «АДЕФ-Україна», який у співпраці з науковцями, реставраторами та духовенством не просто відтворив книгу, а й повернув її до кола живої культури

Пересопницьке Євангеліє – визначна рукописна пам'ятка староукраїнської літературної мови та мистецтва, це переклад Євангелія мовою, близькою до народної. Книгу створено на Волині за меценатства княгині Анастасії Юріївни Заславської-Гольшанської та князів Чарторийських – Івана Федоровича та Євдокії. Усі сторінки фоліанта написано на пергаменті – у XVI ст. цей матеріал був набагато міцнішим і дешевшим за папір. У виготовленні рукопису переплелися, з одного боку, традиція переписування євангельських текстів, а з другого – завдання створити шедевр рукопису та мистецтва виготовлення книги.

За словами виконавчої директорки видавництва ***Алли Істоміної***, факсимільне видання виконане з урахуванням усіх дрібниць:

- сторінки надруковано на спеціальному шведському папері, що максимально імітує пергамент за фактурою й виглядом;
- золоті елементи мініатюр відтворено методом тиснення золотою фольгою;
- збережено навіть сліди пальців на сторінках – як символ століть живого використання книги.

Випадково сталося, що факсимільне видання ідентичне за вагою оригіналу, що є приємним збігом і підтвердженням філігранності роботи.

Книга відтворює навіть найтонші нюанси оригіналу:

- пергамент двох типів: білий тонкий на початку й жовтуватий щільний далі;
- різна насиченість чорнила: від темно-коричневого до майже чорного;
- фрагменти, написані кіновар'ю та золотом;
- металева фурнітура обкладинки – як у справжніх книг XVI століття.

Поза естетичною та історичною цінністю Пересопницьке Євангеліє – це національний символ, адже саме на ньому присягають президенти України. Історично ця книга тісно пов'язана з Переяславом. 16 квітня 1701 року гетьман Іван Мазепа подарував Переяславському кафедральному собору, збудованому власним коштом, Пересопницьке Євангеліє. Ним повсякчас користувалися під час служби в Переяславському соборі. Коли ж українська церква остаточно підпала під вплив російського Синоду, а на Переяславську кафедру стали призначати єпископів-росіян, Святе Письмо українського друку було передано до бібліотеки як «непотрібне для богослужінь».

Наприкінці XVIII ст. пам'ятка опинилася в бібліотеці Переяславської духовної семінарії, в якій 1845 року її побачив видатний поет Тарас Шевченко, коли за дорученням Київської археографічної комісії оглядав старожитності Переяслава. Відомо, що великий поет відзначив розкіш оздоби видання й українську мову тексту.

У 1862 році, після переведення духовної семінарії з Переяслава до Полтави, Пересопницьке Євангеліє теж перевезли, а до наукового обігу його ввів український учений Осип Бодянський, випускник Переяславської семінарії. Він же й назвав його Пересопницьким – за місцем народження книги.

А нині – після понад 300-річної перерви – факсимільне видання оселилося у місті, що стало духовним осердям історії Пересопницького Євангелія.

На початку 2021 року бібліотека університету Переяслава придбала факсимільне видання Пересопницького Євангелія, а 5 лютого відбулася урочиста церемонія його передачі книгозбірні з нагоди 460-річчя створення першокниги. Завдяки спільним зусиллям меценатів, науковців, міської влади та університетської спільноти, реліквія вже чотири роки займає гідне місце – нині вона експонується на II поверсі головного корпусу Університету Григорія Сковороди в Переяславі, під склом, у центральному холі – поруч із символами державності.

Факсимільне видання Пересопницького Євангелія не лише прикрашає університетську бібліотеку, а й слугує платформою для наукових подій, духовного збагачення студентів і наочним доказом того, що спадщина – це не лише минуле, а й натхнення для майбутнього.

Максим ЛЕВЧЕНКО,
Відділ інформаційних технологій та зв'язків з громадськістю УГСП
***Фото* Ірини СЕРЕДИ**

Сплинуло багато років, коли у 2008-му Київська митрополія Української Православної Церкви спільно з Національною академією наук України та Видавничим домом «АДЕФ-Україна» випустили факсимільний варіант Пересопницького Євангелія.

Зачинателем направду історичного видавничого проєкту був видавець, науковець *Ігор Шпак*.

Історія перевидання розпочалася у березні 1995 року, коли тодішній митрополит Київський і всієї України Володимир (Романюк) запропонував видавцю Ігорю Шпаку приступити до перевидання Пересопницького Євангелія. Після благословіння очільника Української Православної Церкви Ігор Володимирович розпочав роботу. Під час поїздки до Швейцарії він заручився підтримкою найпотужнішого видавця факсимільних книг «Faximile Verlag Again», а комерційна пропозиція лише на додрукарську підготовку склала 1,5 *млн* швейцарських франків. Наступник Патріарха Володимира не бачив за доцільне і не підтримав роботи по виданню Євангелія. Аж у 2007 році, вже в особі митрополита Володимира (Сабодана) знайшлася людина, яка розуміла цінність та важливість цієї книги. Саме він відшукав фінансові можливості аби видати наклад у 1200 примірників факсимільного видання – воно вийшло до 1020-річчя від дня Хрещення Русі. Книгу презентували гучно як в Україні, так і поза її межами.

Факсимільне видання станом на тепер мають 19 з 20 монастирів на Афоні у своїх бібліотеках, Великій Британії (зокрема в Оксфорді та Кембриджі), Австралії, Італії, у Ватикані. Отримали примірник коштовної книги Патріарх Варфоломій, Патріарх Феофіл, Папа Римський Франциск І, глава УГКЦ Святослав Шевчук, президенти України Леонід Кравчук та Леонід Кучма, президентка Литви Даля Грібаускайте. У Пересопниці, що на Рівненщині, є повноцінний музей, присвячений лише одній цій книзі.

Меценати придбання цього видання для Переяслава – міський голова, кандидат ветеринарних наук *Вячеслав Саулко*; голова ПП «Соснова», кандидат історичних наук *Юрій Павлушко*; керівник та засновник ПП «Земля Переяславщини» *Олександр Ярема*; декан факультету фізичної культури, спорту і здоров'я Університету Григорія Сковороди в Переяславі, доктор історичних наук, професор *Віктор Куйбіда*; ректор, дійсний член НАПН України, доктор історичних наук, професор, академік *Віктор Коцур*; заступник директора Інституту історії України НАН України, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук, професор *Олександр Реєнт* та директор міжнародного Афонського інституту *Сергій Шумило*.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського оголошує конкурс на заміщення вакантних посад

- **завідувач відділу** педагогічного джерелознавства та біографістики;
- **завідувач сектору** сухомлиністики відділу педагогічного джерелознавства та біографістики;

У конкурсі можуть брати участь громадяни України, які вільно володіють українською мовою, мають науковий ступінь доктора наук або доктора філософії (кандидат наук), мають вчене звання, не менше п'яти років досвіду, за останні п'ять років не менше 10 публікацій, у тому числі не менше однієї у періодичних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, та/або патентів, володіють засобами ІКТ, а також мають високі моральні якості.

- **старший науковий співробітник у** відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти; відділ педагогічного джерелознавства та біографістики;

У конкурсі можуть брати участь громадяни України, які вільно володіють українською мовою, мають науковий ступінь доктора наук або доктора філософії (кандидат наук), мають не менше п'яти років досвіду, за останні п'ять років не менше 7 публікацій та/або патентів, володіють засобами ІКТ, а також мають високі моральні якості.

- **молодший науковий співробітник у** відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти.

У конкурсі можуть брати участь громадяни України, які вільно володіють українською мовою, мають вищу освіту рівня спеціаліста або магістра, володіння засобами ІКТ, а також мають високі моральні якості.

Строк подання заяв – один місяць з дня опублікування оголошення.

Документи на конкурс: письмова заява на ім'я керівника про участь у конкурсі, написана власноруч; копія документа, що посвідчує особу; особовий листок з обліку кадрів з фотографією; автобіографія; перелік наукових праць, опублікованих у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях; копії документів про вищу освіту, підвищення кваліфікації, присудження наукового ступеня, присвоєння вченого звання, військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних); копія трудової книжки (за наявності); письмова згода на збір та оброблення персональних даних.

Копії документів, подані претендентом (крім копії паспорта), мають бути засвідченими за місцем роботи претендента або нотаріально.

- **завідувач господарства** у господарський відділ

Документи подавати за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського, каб. 29–А, відділ кадрів. **Телефон для довідок:** 38-099-425-65-74.

Відпочинок як інвестиція

Від вигорання до натхнення: як змінити вектор вчительської відпустки

Часто ми чуємо про вигорання вчителів, про ресурсність і про те, де брати натхнення для роботи. Квітень-травень є тими місяцями, коли вчитель відчуває виснаження і працює інерційно, мотивуючи себе лише літньою відпусткою. І ось довгоочікувана відпустка. Наче вже час відпочивати, але більшість все ж таки займеться домашніми справами: ремонти, прибирання, город, господарство. Тобто, з однієї роботи – на іншу. І як же змінити цей вектор? Насправді це можливо: має бути свідомий підхід і деяке планування. Ключ до справжнього відпочинку полягає у повній зміні діяльності та пріоритизації себе.

Перше, що я зробила – виділила кілька днів для короткочасної поїздки на малу Батьківщину, що дало мені відчути головне: належу лише собі.

Вчителька за покликанням і мандрівниця в душі, знаю: подорожі та нові враження – справжня панацея! Не обов'язково мріяти про далекі береги, коли живеш у неймовірній Україна!

Першим чекпоїнтом для мене стало місто Харків. Тут мене захопила незвичайна архітектура, енергія міста студентів та дивовижні парки. Кожне відкрите й мужнє обличчя дарувало нові враження, що витісняли з голови зайві думки. Щирі харків'яни віддані своєму місту, дякуємо вам за стійкість!

Наступною зупинкою став Петриківський музей у с. Петриківка. Там, серед яскравих квітів і фантастичних птахів Петриківського розпису, я відчула, як прокидається внутрішній художник. Це було справжнє занурення у світ краси й національних традицій, що живить душу і породжує нові ідеї.

Далі мене чекали Карпати – край гірського повітря та особливої національної атмосфери. Саме там, серед мальовничих краєвидів, нарешті здійснила свою давню мрію – каталася на конях. Відчуття свободи, дотику вільного вітру та єднання з природою – і зазвучали в серці мелодії улюблених пісень:

Золото Карпат,
золото пісень –
я несу до вас
в цей святковий день!
Хай пісні дзвенять,
Хай гуляють всі,
щастя і любов
Будуть на Землі!

Але найглибший слід у моїй відпустці залишила поїздка до Херсону. Я вирушила туди не як турист, а в ролі волонтера. Це було зовсім інше занурення в реальність. Бачити мужність людей, їхню незламність попри щоденні обстріли, брати участь у спільній справі, допомагати тим, хто цього потребує, – це дало мені не просто відпочинок, а глибокий сенс життя і розуміння місії. Ця подорож була викликом, тому наповнила мене особливою силою та вдячністю за те, що я можу бути корисною.

Кожна поїздка була насичена різноманітними історіями та чудовими людьми. Це теж є невід'ємною частиною відпочинку – обмін досвідом, знайомство з іншим сприйняттям навколишнього, які розширюють світогляд і наповнюють життя яскравими моментами. Ці зустрічі й розмови додають ще один, чи не найголовніший пазл до мозаїки вражень, що допомагають перезавантажити свідомість.

При кожній поїздці як історик я не забувала знайомити своїх друзів у Фейсбуці з віртуальними екскурсіями, мотивуючи їх подорожувати чарівною Україною. Це стало ще одним джерелом натхнення – ділитися красою та історією рідної землі, бачити, як це надихає інших.

Ці подорожі, нові враження стали моїм особистим відновленням. Вони довели, що справжній відпочинок – це не про відкладання справ, а про зміну фокусу. Це інвестиція в себе, у власне емоційне та фізичне здоров'я.

Тепер я впевнена: змінити вектор можливо. Достатньо лише дозволити собі знайти час для того, що оживляє і оновлює. І тоді, повертаючись до школи, ми працюватимемо не за звичкою, а ресурсно, сповненими нових ідей та готовими ділитися світлом знань і переконань з нашими учнями.

Відпочинок для вчителя – це не розкіш, а необхідність. Це спосіб відновити енергію, набратися сил, знайти нові ідеї та, зрештою, бути ефективнішим і щасливішим у професії. Дозвольте собі по-справжньому «перезавантажитися», і ви відчуєте, як повернетеся до роботи сповненими натхнення та готовими до нових педагогічних звершень!

Ганна КРУГЛОВА,
директор Одеської гімназії № 18
Одеської міської ради

В експозиції – екзотичні метелики й червонокнижні тварини світу

3 вересня розпочне регулярні екскурсії Зоологічний музей Київського національного університету імені Тараса Шевченка, відновлений після російської ракетної атаки. Це унікальний науково-навчальний підрозділ університету та один із найстаріших природничих музеїв України, заснований 1834 року на основі колекцій Кременецького ліцею.

– Внаслідок обстрілу 10 жовтня 2022 року розбилися деякі експонати. Довелося демонтувати і повністю замінити 10 музейних вітрин з рибами, земноводними і плазунами, – розповідає директорка музею ***Жанна Розора***.

Придбати п'ять вітрин допомогли меценат ***Віталій Романчукевич*** та Спілка випускників КНУ, яку очолює ***Олександр Гришко***. Решту придбали директорка музею та її чоловік ***Михайло Головушкін***, який 25 років працював тут таксидермістом. Нещодавно він, на жаль, пішов у засвіти. Відтворені дбайливими руками майстра куточки дикої природи – наприклад, діарама «Пінгвіни» – є справжньою окрасою закладу.

З музеєм пов'язано діяльність багатьох видатних біологів та зоологів, у ньому зародилися і розвинулися відомі наукові школи із систематики, ембріології, порівняльної анатомії, генетики. Величезне значення мають екземпляри тварин, за якими описано 320 нових для науки видів і підвидів комах, ссавців та птахів.

Директорка музею працює в ньому з шістнадцяти років, тож розвиток експозиції та її наукове опрацювання відбувалися за її безпосередньої участі. Історія найцікавіших експонатів варта окремої розповіді.

– Це слон Джавахарлала Неру! – Жанна Василівна показує скелет велетенського ссавця. Його під час візиту до Радянського Союзу подарував перший прем'єр-міністр незалежної Індії, батько ***Індіри Ганді***. Спочатку індійського слона «прописали» в Одеському зоопарку, а згодом перевезли до Київського. Слон виконав свою дипломатичну місію, а після смерті вже понад

півстоліття віддано служить українській освіті й науці.

«Коли слон помер, у вихідний день 2 травня 1960 року нас, співробітників музею, викликали до Київського зоопарку для проведення відповідних робіт. Через рік він посів гідне місце в експозиції», – пригадує директорка.

Музейні експонати активно використовують у процесі викладання профільних дисциплін студентам. У залах можна побачити понад 5500 видів тварин з усіх континентів, зокрема, червонокнижних та винищених людиною протягом останніх 200 років – таких як Стеллерова корова чи мандрівний голуб.

Із 700 000 екземплярів наукового фонду музею в експозиції представлено трохи більше 20 тисяч. Окрасою і гордістю закладу є всесвітньо відома колекція денних метеликів – півмільйона зразків! Більшість цих дивовижних створінь зібрано й подаровано музею відомим українським зоологом ***Левом Шелюжком*** та його батьком Андрієм, репресованим радянською владою.

Анна ЛУКАНСЬКА,
журналіст
Фото з ФБ-сторінки
Спілки випускників
КНУ імені Тараса Шевченка

Палац дітей та юнацтва імені Алли Іванової:
підсумки та перспективи

Комунальний заклад позашкільної освіти Ізмаїльської міської ради – Палац дітей та юнацтва імені Алли Іванової залишається важливим освітнім і культурним осередком міста. Директор закладу – Помазан Тетяна Іванівна, коментує: «Наша головна мета – створення умов для розвитку обдарованостей дітей і юні, забезпечення якісної позашкільної освіти й гармонійного виховання. Наступного року Палац відзначатиме 80 років з дня заснування закладу. Роки – це досвід, наснага, бачення перспектив».

Освіта в умовах війни

Попри виклики воєнного часу, заклад докладає всіх зусиль для створення й збереження безпечного освітнього простіру та впроваджує сучасні методики навчання. Пріоритетами діяльності стали розвиток профільних та інклюзивних програм, рання профорієнтація, посилення науково-дослідницької діяльності та національно-патріотичного виховання. Палац активно інтегрується у всеукраїнський та міжнародний освітній простір, застосовує STEM-освіту та педагогічні інновації.

У 2024–2025 навчальному році у закладі навчалися 1397 вихованців, серед них — 60 дітей з числа внутрішньо переміщених осіб та 22 дитини з особливими освітніми потребами. Освітній процес організовано у 92 гуртових групах за вісьмома напрямами позашкільної освіти – науково-технічним, туристсько-краєзнавчим, фізкультурно-спортивним, художньо-естетичним, дослідницько-експериментальним, військово-патріотичним, соціально-реабілітаційним та оздоровчим.

Досягнення

У 2025 році свідоцтва про позашкільну освіту отримали 34 випускники. За рік вихованці та педагоги здобули 408 нагород на міжнародному, всеукраїнському та регіональному рівнях, серед них — 123 міжнародні відзнаки, зокрема 9 Гран-прі та понад 50 перших місць.

Масові заходи. Протягом року у Палаці проведено 337 масових заходів, у яких взяли участь понад 11 ***тис.*** дітей та дорослих. Це семінари, тренінги, наукові конференції, спортивні змагання, фестивалі, виставки та патріотичні акції. Вони сприяли соціальній адаптації дітей і формуванню активної громадянської позиції.

Науково-дослідницька діяльність. Заклад координує роботу територіального відділення Малої академії наук України в Ізмаїлі. У 2024–2025 навчальному році до наукових досліджень долучилися 986 учнів, які працювали у складі 15 наукових товариств за 12 відділеннями. Вихованці стали переможцями міського, обласного та всеукраїнських конкурсів.

Патріотичне виховання. Окремим напрямом є військово-патріотична робота: проведення гри «Сокіл» («Джура»), зустрічей із військовими, екскурсій до музею «Кордон», благодійних акцій. Вихованці Палацу лише за минулий рік відправили військовим 98 пакунків допомоги, виготовляли окопні свічки, брали участь у волонтерських ініціативах.

Мистецький і технічний напрями. Творчі колективи «Райдуга», «Ритм», «Драйв» та «Соловейко» здобувають високі нагороди та інтегрують ізмаїльських дітей у мистецький простір України. Водночас заклад активно розвиває STEAM-технології, проводить майстер-класи та конкурси технічної творчості.

Визнання педагогів. Нині у Палаці працюють 37 педагогів, серед яких 8 відмінників освіти України, 10 керівників гуртків – методистів, 4 методисти вищої категорії, 2 національні арбітри, майстер спорту і 3 кандидати у майстри спорту, 14 випускників закладу, які повернулися сюди вже як викладачі.

Нові надбання

Заклад піклується про вдосконалення інклюзивних практик, розширює інформаційну діяльність у соціальних мережах, впроваджує мультимедійні технології і створює сучасний освітній контент. Сторінка @excluziv_kids_art у мережі Instagram популяризує дитячу творчість, а власний YouTube-канал знайомить широку аудиторію з проєктами вихованців.

Палац дітей та юнацтва імені Алли Іванової залишається потужним простором розвитку, творчості й виховання, де формуються нові покоління свідомих і талановитих українців.

Ірина КОРОЛЬКОВА,
член НСЖ України,
м. Ізмаїл Одеської обл.

Позивний «Світлий»

Практично в кожного громадянина України життя поділене на два періоди: до 24 лютого 2022 року і після. Мені пощастило зустріти українця з Одеси, який вже відраховує третій – «живу, щасливий», робить кроки до четвертого – «нова професія, нове життя».

З ним легко говорити – відкритий, інтелектуальний, толерантний. Захоплює його енергія і впевненість. Чи не тому його позивний – «Світлий»...

До

– Мене звуть Ольгерт. Прізвище – Серов. 52 роки. Народився в Ізмаїлі, там пройшло дитинство і юність, потім – Одеса. Після школи було ПТУ № 7 – тоді там готували фахівців для високотехнологічного заводу «Еталон». Але за фахом ніколи не працював – хоч знання, кажуть, були хороші.

– Далі – строкова служба?

– Так. Служив на Уралі, у Свердловській області, у закритому місті. Повернувся з армії – дівчина чекала, одружився. Маю двоє дорослих дітей – сина й доньку. Був приватним підприємцем.

– А як вирішили стати бізнесменом?

– Після армії роботи як такої не було. Батьки допомагали. А потім став шукати себе. Відкрив підприємство, зайнявся ювелірним бізнесом. Спочатку сам учився у фахових майстрів – сподобалося. Потім відкрив майстерні, повний цикл: від виробництва до магазину. Працювало чотири майстри і шість продавчинь. Двох хлопців навчив з нуля – за півроку вже самостійно працювали.

– Ви мали успішний бізнес. Чому все закрили?

– Десь у 2021-му році втомився, вирішив зупинитись. І до початку повномасштабної війни просто жив – кайфував від життя.

– Але у 2022 році ви йдете воювати. Чому?

– Тригером стали кадри з Бучі та Ірпеня. Це було особисте жорстке рішення – я просто зрозумів, що мушу йти. Не було сумнівів, не шукав причин. Пішов добровольцем у травні 2022-го.

– Не розглядали можливість виїзду за кордон?

– Ні. Навіть думки такої не було. Пройшов медкомісію, сказали: «Наступного тижня викличемо». Але подзвонили одразу – прийшов з речами, і в той самий день вже був у формі. Спочатку призначили кухарем. Але я просив перевести...

На нулі

Ми були в реактивному дивізіоні БМ-21 «Град», напрямок – Миколаївський. Було гучно, важко. З лютого 2023 перевели в протитанковий батальйон – ПТРК «Корсар», «Джавелін».

– Ваше звання?

– Солдат. Бо я мобілізований, а звання мобілізованим не дають. Лише ордени (сміється)...

– Де ви ще воювали?

– Потім нас перевели на Бахмутський,

і десь за рік і два місяці – на Куп'янський напрямок. Саме на Куп'янському я й отримав поранення.

– Що було найважчим для вас?

– Найважчий момент був один. Якраз змінювалися на позиції – ми виїжджали, а хлопці заходили. Я передав рацію, прощались. Приїхали до Костянтинівки. І тут командир каже: «Юра – 200-й». А я щойно ж з ним говорив! Це був дуже тяжкий удар...

Одразу повернувся назад. Сірим ранком пішов шукати його тіло...

Але ту позицію прострілювали. Ворог стежив, очікував, і ми змогли забрати Юру лише з четвертої спроби.

– Військові кажуть, що окупанти часто не дають забрати загиблих...

– Так і було. Вони навмисне закидали те місце мінами – і піхотними, й іншими – щоб ми не змогли підійти. Щоб ми самі підірвалися, щоб знищити навіть останки.

...Юру накрило 152-м калібром – від тіла майже нічого не залишилось. Що могли, ми зібрали. Навіть під час останньої спроби по нас ще 82-й міномет працював. Але все одно – винесли.

Це для мене була кульмінація війни. Я тоді відчув, що зробив те, що мав зробити. Сприймав це як місію – його винести. Яким би дивним це не здавалося – я радів, що ми його забрали. Бо це був виклик людяності – його повернути.

– Щодо поранення... Можете не відповідати...

– Можу розповісти. Було повідомлення, що ворог прориватиметься з правого флангу. Як тільки ми заїхали на позицію – відразу це відчули: почалися масовані скиди, працювала авіація. Потім їхні групи – і почалася «жара».

З правого флангу наші відійшли, і ворог це побачив, почав рухатися в наш бік. Ми відбивали накати. Саме лагодили укриття. Воно вже було побите – постійно прилітало, тож треба було зміцнювати. Я підняв голову – стоять троє. Метрів за чотири. Почав з ними говорити російською. Що казав – не пам'ятаю.

Тихо кажу Андрію: «Автомат?» У нас недалеко був РПК – він мені його подав. Я почав витягати – ствол довгий, вони це побачили й відкрили вогонь по мені. Я теж відкрив вогонь, вже однією рукою. Болю чи шоку не було – було бажання знищити їх, бо інакше вони вб'ють нас.

Я не люблю казати «вбивав» – я захищався.

...Було перебито плече, артерія, щелепа. Наклали турнікет, затампонували. Ми були майже в оточенні – з правого і лівого флангів. У якийсь момент відчув, що навряд чи вийду, бо не міг навіть поворухнутись. Але за 22 години таки дістався евакуаційної точки. Йшов. Сам. Повільно, метрів по 50, зупиняючись.

– Вашим рідним спочатку надійшло повідомлення, що вас немає, а потім – що поранений...

– Мати не розповідає. Тоді зв'язку два дні не було – кабелі перебиті. Мене почали шукати. А я думав: дійду – і скажу, що все добре. Не вийшло одразу.

Інший бік нуля

– Коли ви перейшли на українську?

– Знаєте, для мене це був не так крок до ідентичності, як... Ну, от ми були на позиції, за 80 метрів – піхота. Коли кацапи зайшли,

Продовження на с. 18

Продовження. Початок на с. 17

узяли наших у полон. А потім по перехопленнях вже чули, як росіяни їх вели. Один каже: «Ми взялі двух хахлов, что с німі дєлать?» Командир відповідає: «Ані нє нужни. Аставляйтє». І хлопців розстріляли.

Оцей момент став для мене вирішальним. Я зрозумів: російська мова прийшла нас убивати. Саме російська. Вирішив – більше не розмовлятиму мовою ворога.

Я не маю агресії до людей, які досі говорять російською. Ми всі виросли в цій реальності міжнаціонального спілкування, це не змінити за один день.

– А ті хлопці, яких розстріляли, якою мовою говорили?

– Більшість – російською. У нас десь 80% підрозділу розмовляли російською, 20% – українською. Бували випадки, коли свої нас ледь не вбили. «Хто йде?!» – «Сваі!» – «Які свої?» Могло закінчитися погано. Розмовляти українською – питання виживання. Це не наказ, це – досвід.

До повномасштабної я розмовляв російською. Але коли перед очима вбивають побратима – і це все відбувається мовою, якою ти сам звик мислити, жартувати, – щось ламається всередині. Я вирішив: більше – ні. І мені це подобається.

Мати теж говорить українською. Дуже вдячний їй за це. Тітка – ні, вона так і залишилася в російській. Двоюрідний брат – теж. Але в моєму найближчому оточенні вже майже немає людей, з якими я раніше спілкувався. Відійшли. Відсіяв. Через байдужість, через дурні питання, через інертність.

Зараз я спілкуюся з тими, хто пройшов зі мною реабілітацію, з ким були в лікарнях. Це мої люди. І я дуже радий, що вони є в моєму житті.

Я можу впевнено дивитися в очі – мені ніхто не скаже, що я когось зрадив чи чогось не зробив. За кожну свою нагороду я можу відповісти. Поки що маю дві – хрест від комбата і бригадний хрест. Подали ще на орден «За мужність» III ступеня.

– Зустрічали випадки самовільного залишення частини (СЗЧ)?

– Були. Це така тема… Я її трохи відстежував.

Нас перекидали на закріплення після штурмів. Це страшна робота. І саме на нас ішов весь удар: FPV, міни, міномети, «Гради» – усе! Я не хочу принижувати штурмовиків – вони теж роблять надважке. Але закріплення – це інший рівень. Коли ти просто знаєш, що в тебе прилетить.

Укриття – це якісь нори. Якщо прилітає щось серйозне – тебе просто розносить.

Ми заступали на три доби, з яких спав хіба три-п'ять годин. Бо вони лізуть безперервно, і ти повинен їх відбивати. Та й на адреналіні не можеш заснути.

Багато не витримували. Хлопці молились, обіцяли щось Богу, поверталися на базу – а потім зникали. Хтось через психологічне вигоряння, хтось через конфлікт із командиром – кожен має свій поріг.

– У вас не було думки піти?

– Ні. Але розповім про один випадок. Ми були на новій позиції з поганим укриттям, і по нас десь півтори години працював автоматичний гранатомет. Я тоді подумав: «Все, зараз як прилетить – буду «200», або щонайменше «300». У голові промайнуло: «От і все – не буде більше Чорного моря, не буде кохання, нічого…» Це був мій єдиний такий момент, коли я реально подумав: «Кінець». Хоча були ситуації і складніші, але саме тоді от накотило.

І, знаєте, раптово думка: «Я прожив класне життя!» І мені здається, от цього розуміння смислу існування бракує багатьом хлопцям. Через це вони лізуть в алкоголь, у якісь дурні речі.

– Ви згадували, що у вас є прототип для п'єси…

– Так. Він, на жаль, загинув. Але був надзвичайно крутий.

Ми з ним стільки всього зробили. Я – з ручного протитанкового гранатомета, він – зі стрілецької, або навпаки. Дуже багато ворогів поклали разом. Ми з ним працювали як дует. Він не ховався, як і я. Для мене він був прикладом, як і я для нього.

І саме про нього я пишу п'єсу. Звісно, там буде вигадане, бо це не документалка, а художній твір. Але буде багато й правди.

Він був з тих, хто не спить, коли ти відпочиваєш. Слідкує, моніторить, тримає оборону. Саме таких хлопців дуже не вистачає. Можна було на нього покластися, як на людину, яка не підведе. На жаль, він був першим, хто загинув у нашому підрозділі…

Поняття «побратими» на війні – це не просто слова. Це реальність. Там немає місця фальші. Якщо ти не поважаєш когось поза нулем, то й на позиції не зможеш на нього покластися. Бо знаєш: може заснути, може не вийти, не прострелити, не відпрацювати.

Найцінніші були ті, у кому впевнений. Ті, кого сприймав як рідних. Бо вони були такі самі, як і ти. Розумієте?

Війна й мирне життя – це дуже різне. Те, що тут можна пробачити, – там не можна. Бо на війні це може коштувати життя, і не тільки тобі.

Якщо людина відчуває, що вона «не в своїй тарілці» – то або просто тягне час, або стає баластом. Начебто є, а користі – жодної. Але що поробиш – всі ми різні… Водночас є ті, хто справді працює й віддає все. У нас на ділянці були хлопці з поліції – вони працювали так само, як ми. І так само гинули. Кожен робить свій вибір.

Після

Але запитання все одно будуть. Обов'язково. «А що ти робив під час повномасштабного?» І кожен відповідатиме сам за себе. Відповідатиме перед собою.

А я краще дам приклад. Дивися, як я живу. Це все, що я можу зробити. Показати, що навіть інвалідом війни можна жити й отримувати від цього задоволення.

– Як ви змінилися?

– Я ще до війни сформувався, як людина, яка розуміє, чого хоче. Тому прийшов на війну вже сформованим – і морально, і фізично. Але є ще над чим працювати, особливо в ментальному плані.

От, наприклад, як люди реагують на мене – у мене немає кінцівки. Я бачу їхні обличчя… Вони наче жаліють, наче ні. Але я завжди усміхаюся у відповідь.

– У нас багато тем було табуйовано. Ми не вміємо спілкуватися з людьми з інвалідністю. Не знаємо, як поводитися. Зараз з'явилися спільноти, які допомагають. І це дуже важливо – мати підтримку, не залишатися наодинці. Але ця культура спілкування ще формується. Люди хочуть допомогти, але бояться образити. Ви ж це спостерігаєте?

– Так. Але в мене є досвід спілкування з людьми, які втратили значно більше – і вони раді життю. Мій друг Павло,

наприклад, взагалі не бачить. Але в нього такий гумор, така жага до життя – він мене самого надихає.

– Маю на увазі тих, хто навколо. Як їм бути?

– Я не можу за них говорити. Є, наприклад, у Львові реабілітаційний центр, де під патронатом міської ради запустили програму – як спілкуватися з людьми з інвалідністю. Вона вже діє, її масштабують.

– Можливо, ви могли б бути амбасадором цієї програми?

– Можливо. Коли я був у реабілітаційному центрі з лютого по травень, у мене було дуже багато ідей. Брав участь в усіх можливих змаганнях – марафон, настільний теніс, шахи, демонстрація моделей одягу для інвалідів війни... А зараз хочу ***просто жити***. Але я відкритий. Якщо прийде момент, що треба буде щось робити – я з радістю це зроблю.

– А зараз чим займаєтесь?

– Зараз малюю. Картини залишив у реабілітаційному центрі у Львові. П'єсу пишу. Вона для мене дуже важлива. Хочеться донести людям, яким він був – той справжній хлопець, справжній військовий. Для мене він – приклад назавжди.

– Що робитимете далі?

– Вступив до університету. Художньо-графічний факультет. Я почав малювати після поранення. До цього ніколи пензля в руках не тримав. Малюю акрилом. Ще не визначився з напрямом. Поки шукаю себе. Що буду робити? Буду створювати проєкти. Спільноти. Але поки не хочу говорити про це більше – хай визріє.

Так, я кайфую від життя. Це відчуття всередині залишилось. І я вдячний.

А щодо імені... У паспорті я – Олег. Насправді – Ольгерт. І це не про пафос. Це про те, ким я тепер себе відчуваю.

– Яку пораду Ви дали б співвітчизникам?

– Для щастя треба одне: не шукати винних. Не звинувачувати світ у тому, що сталося з тобою. Взяти відповідальність. І бути корисним. Робити добро. Нехай навіть дуже маленьке – але щодня.

Не забувати дякувати Богові – і за хороше, і за погане. Бо кожна подія приходить не просто так. Треба ставити собі питання: «Навіщо це мені?» І відповідати. Знову і знову. І тоді все стане на свої місця.

Так, мій шлях непростий. Але таких як я – багато. І більшість із них, коли повертаються, не знають, що робити далі. Бо суспільство... трохи боїться нас. Уникає. Є, звісно, ті, хто підтримує, але загалом – байдужість...

Але я скажу так: треба знайти те, що тримає. Те, заради чого хочеться жити. Це і є головне. Бо життя – воно далі. І воно – твоє.

– Питання в іншому: яким має бути суспільство, щоб ті, хто повертається з фронту, відчували себе комфортно, потрібними.

– Так, зараз дуже тяжко. Хлопцям на передовій – просто пекельно. Я постійно з ними на зв'язку. І моє побажання – не бути байдужими. Навіть не в плані поваги чи зневаги – просто зробіть хоч щось. Не потрібні мільйони. Цукерок купіть, чай чи каву – і відправте.

Сам допомагаю – з власних коштів. Не роблю зборів. Просто купую і передаю. Зараз знайшов хлопця, який робить FPV-дрони – замовлятиму партію. Хтось кікімори плете – і це теж рятує життя. У нас є такий хлопець Манік – я йому купив бус. Він доставляє їжу, харчі на позиції. Дуже потрібна справа.

Колись був потужний волонтерський рух. Кожен тиждень щось привозили – і це дуже надихало. Було відчуття, що суспільство небайдуже. А зараз уже такого немає. Волонтерів менше, рух слабший.

Космосу в планах нема, проте є потужні, дуже важливі для суспільства цілі. Не буду зараз про них говорити, але вони дають мені сили жити далі.

Що побажати? Усім військовим – повернутися живими.

Щоб ми як суспільство усвідомили, що було, зробили висновки і більше не повторювали помилок.

– Нехай усе здійсниться!

Ярина РУСИНСЬКА,
м. Одеса, спеціально для «ОіС»

Ізмаїльський степ

Клеопатра

Сяйво як воно є

Євгеній Головаха:

Неформальний, проте

Експертне опитування колег, друзів, учнів і шанувальників з проханням надати коротку, довільну й максимально чесну відповідь на запитання «Що найперше спадає Вам на думку, коли ви чуєте ім'я Євгенія Головахи?» Ініціатива проведення дослідження належить Вілю Бакірову. Тут наведено відповіді шановних учених – докторів наук, професорів, членів Соціологічної асоціації України (САУ).

Віль БАКІРОВ, *академік НАН України, президент Соціологічної асоціації України:*

– Для мене Євген Головаха – це жива переконлива альтернатива таким хибам: А – авторитарності, Б – байдужості, В – вульгарності, Г – гордині, Д – дріб'язковості, Е – егоїзму, Є – єхидності, Ж – жадібності, З – зарозумілості, І – ідиотизму, Й – йолопству, К – конформізму, Л – лукавству, М – марнославству, Н – нудності, О – обмеженості, П – пихатості. Р – резонерству, С – самозакоханості, Т – тупості, У – угодництву, Ф – фальшивості, Х – хамелеонству, Ц – цинізму, Ч – чванству, Ш – шаблонності, Ю – юродству, Я – яловості і всьому негативному в людській природі. Із ювілеєм, дорогий Євгене Івановичу! Тримайте міцно власну альтернативність!

Ольга КУЦЕНКО, *головний науковий співробітник Інституту соціології НАН України, віцепрезидент САУ*:

– Коли чую ім'я Євгена Головахи, одразу згадується, що в українській соціології є не лише структура, а й душа з іронією.

Людмила СОКУРЯНСЬКА, *в.о. завідувача кафедри соціології соціологічного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, віцепрезидент САУ, голова Харківського відділення САУ*:

– Мої асоціації з іменем Євген Головаха: кращий поет серед соціологів та кращий соціолог серед поетів. Кошовий отаман українського соціологічного козацтва, якому притаманні всі чесноти легендарного Івана Сірка, окрім однієї, бо непитущих серед нас немає.

Людина, яка завжди знаходиться в центрі подій.

Наталія ЧЕРНИШ, *професор кафедри соціології імені Івана Франка, віцепрезидент САУ*:

– Класик, на плечах якого міцно облаштувалася українська соціологія.

Олексій АНТИПОВИЧ, *директор Соціологічної групи «Рейтинг», член Правління САУ*:

– Наслідуючи Є. Головаху: «Академічний оптимізм, обґрунтований довгою емпіричною динамікою: Україна знову в стані кризи? Ні, то вже така форма стабільності. Все буде добре, але не відразу і не в усіх».

Ольга БУРОВА, *завідувач сектору соціологічного моніторингу*

ГОЛОВАХА Євген Іванович (13.08.1950, Київ) – соціолог, психолог. Доктор філософських наук (1990), член-кореспондент НАНУ (2018). Державна премія України в галузі науки і техніки (2014). Дійсний член Європейської асоціації експериментальної соціальної психології (1990), Американського наукового товариства досліджень особи та соціальної психології (1994). Член Консультативної ради «Європейського соціального дослідження» (2004–2013), головний редактор журналу «Соціологія: теорія, методи, маркетинг» (1998–2018). Член редколегії та автор низки статей в Енциклопедії сучасної України.

Закінчив Московський університет (1972). Працював в Інституті філософії АН УРСР (1972–1991): від 1988 – завідувач сектору демократизації суспільства; від 1991 – в Інституті соціології НАН України: від 2002 – заступник директора з наукової роботи, водночас від 2008 – завідувач відділу методології та методів соціології, від 2021 – директор.

Наукові дослідження: причинно-цільова концепція психологічного часу особистості; каузометрія – метод дослідження суб'єктивної картини життєвого шляху; концепція загальних та специфічних соціопатій суспільства, що трансформується; розроблення методик вимірювання соціального самопочуття, життєвого та політичного успіху; визначення тенденцій і закономірностей трансформації українського суспільства; обґрунтування методологічних засад дослідження соціальних феноменів. Разом із Н. Паніною розробив концепцію моніторингу суспільних змін в Україні. За результатами досліджень знято науково-популярні фільми «Інтерв'ю з самим собою» (1986), «Стріла часу» (1988).

Основні праці:

Психологическое время личности. К., 1984 (співавт.); Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. К., 1988; Стратегія соціально-політичного розвитку України. К., 1994; Социальное безумие: история, теория и современная практика. К., 1994 (співавт); Суспільство, що трансформується: Досвід соціологічного моніторингу в Україні. К., 1997; The Attitude of Youth toward Authority in Ukraine: Political Choice, Electoral Activity and Social Protest // From Pacesetters to Dropouts. Post-Soviet Youth in Comparative Perspective. Lanham; New York; Oxford, 2003; Ukrainian Sociology in the 21st Century: Theory, Methods, Research Results. Kharkiv, 2018 (співавт.); Ukraine in Transformation: From Soviet Republic to European Society. Switzerland, 2020 (співавт.).

людина і вчений

достовірний портрет

Інституту соціології НАН України, національний представник України у WAPOR:

– Коли чую ім'я Євген Головаха, одразу уявляється людина, яка міряє температуру суспільства точніше за будь-який термометр. Соціолог із душею поета – рідкісне поєднання аналітичного розуму й ліричного серця.

Олександр ГОЛІКОВ, *професор кафедри соціології соціологічного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна*:

– Почуття гумору завжди було ознакою розуму, відкритості, демократичності, і Євген Іванович Головаха – словникова ілюстрація цього.

Андрій ГОРБАЧИК, *професор факультету соціології КНУ імені Тараса Шевченка, член Правління САУ:*

– Євген Іванович Головаха у мене асоціюється з лицарем. Лицарське ставлення до роботи, до друзів та недругів, до жінок та сім'ї. Але тепер можу додати ще й асоціацію з іронією. Знову ж таки, іронією в ставленні до роботи, до людей і суспільства та навіть до самого себе... Отже, моя асоціація – це «іронічний лицар».

Володимир ЄВТУХ, *член-кореспондент НАН України, професор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, член Правління САУ*:

– Моє сприйняття Євгена Головахи: Людина невичерпних інтелектуальних можливостей, насичена карколомними ідеями, постійно у пошуках оптимального вирішення складних проблем, не цурається гумору, особливо тоді, коли він занурюється в осмислення довкілля (передовсім позапрофесійного).

Олена ЗЛОБІНА, *завідувач відділу соціальної психології Інституту соціології НАН України*:

– Людина, яка реалізувалася попри надзвичайні складнощі.

Наталія КОВАЛІСКО, *професор кафедри соціології ЛНУ імені Івана Франка, голова Львівського відділення САУ*:

– Євгеній Іванович – це не тільки потужний інтелект, а й величезне добре серце. Завжди відкритий до спілкування, до підтримки молодих, до нових ідей. Його постать – це міст між поколіннями соціологів, приклад академічної гідності, мудрості й надзвичайної людяності.

Микола КОЗЛОВЕЦЬ, *професор кафедри філософії Житомирського ДУ імені Івана Франка, голова Житомирського відділення САУ*:

– Людина енциклопедичних знань. Мудрість йде за Євгеном Івановичем, але він – завжди швидше і попереду.

Віталій КРИВОШЕЇН, *декан факультету суспільних наук та міжнародних відносин Дніпровського НУ імені Олеся Гончара, голова Дніпровського відділення САУ*:

– Незручний для проросійських громадян.

Максим ЛЕПСЬКИЙ, *професор кафедри соціології Запорізького національного університету*:

– Євген Іванович – це та рідкісна школа, де серйозність не боїться усмішки, а гумор не заважає глибині. І зрештою, коли Головаха мовчить, теж хочеться записати цитату.

Алла ЛОБАНОВА, *професор кафедри соціології та масових комунікацій Криворізького державного педагогічного університету*:

– Коли чую ім'я Євгена Івановича Головахи, переді мною постає найавторитетніший голос української соціології в публічному просторі – класика сучасної соціології, «народного академіка» без пафосу, точного прогнозиста, експерта, якому довіряють навіть ті, хто сумнівається в самій соціології.

Володимир ПАНІОТТО, *Генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології, професор кафедри соціології Університету «Києво-Могилянська академія», член Правління САУ*:

– Соціологічний моніторинг, дуже цікаві інтерв'ю, психологічний час особистості, каузометрія, Наталья Паніна, Панінські читання, конкурс Паніної, журнал «Соціологія: теорія, методи, маркетинг», гумор, альтернативна соціологія, альтернативний словник.

Олена СИМОНЧУК, *завідувач відділу соціальних структур Інституту соціології НАН України*:

– Євгеній Головаха – це людина, в імені якої частинка «геній» звучить як соціологічно обґрунтований факт: інтелектуальна глибина, стратегічне бачення, витончена іронія та шалена енергія – все в одній особі.

Павло ФЕДОРЧЕНКО-КУТУЄВ, *професор Київської школи економіки, член Правління САУ*:

– Для мене Євген Головаха – це людина, яка з легкістю і деталізовано може розповідати про відмінності між гаруспіками і авгурами!

Підготувала
Людмила СОКУРЯНСЬКА,
в.о. завідувача кафедри соціології соціологічного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, віцепрезидент САУ, голова Харківського відділення САУ

Фото з архіву САУ

Зі 70-м тридцяточервнем!

Уперший місяць літа педагогічна спільнота Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка віншувала ректора – Олександра Івановича Курка – зі 70-м життєвим тридцяточервнем, сповненим мудрості виваженості, крицевої стійкості до випробувань, палкої любові до всеукраїнськості, професійного ємного управлінського слова, відчуття майбутнього.

Згадалися слова К.Д. Ушинського: «Якщо Ви вдало оберете працю і вкладете в неї свою душу, то щастя саме́ відшукає Вас». Справді, Олександр Курок, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, може вважати себе цілком щасливою людиною, оскільки впродовж багатьох років займається улюбленою справою – навчанням і вихованням молоді, а його науково-методичні, управлінські ідеї, професійний досвід, життєва мудрість успішно впроваджуються у діяльність колективу університету, тих, хто здобуває вищу освіту в сивочолому педагогічному закладі, хто пліч-о-пліч упевнено продовжує творити історію 150-літнього незламного вишу славної Сіверщини й України.

Життєвий і професійний простір іменинника – неосяжно безмежний, бо вигаптуваний палкою жагою до життя, освітлений гарячим «гіацинтовим Сонцем», обійнятий небесними просторами й розкішною природою рідної Сумщини, пересипаний простою людською розмовою, употужнений справами державної ваги, науковими здобутками, просякнутий палким бажанням упевнено рухатися до життєвого Евересту, Богом визначеного та людьми підтриманого. Віхи шляху до фахової вершини ювіляра – це виняткова цілеспрямованість, працелюбство, порядність, високий інтелект й освіченість, толерантність і, звичайно, природний талант педагога, вправного керівника.

Висококваліфікованим спеціалістом із досвідом роботи в 1981 році Олександр Іванович розпочав педагогічну діяльність тоді ще в Глухівському педагогічному інституті імені С.М. Сергєєва-Ценського, де всебічно розкрилися його здібності викладача, науковця, організатора, управлінця. Саме в цьому навчальному закладі він проторував шлях від асистента кафедри фізичної культури до ректора університету, а саме:

- із 1982 – завідувач кафедри фізичної культури;
- із 1995 – декан факультету дошкільного виховання;
- із 1999 – проректор із соціально-економічних питань;
- із 2000 – ректор університету.

Уже у 2001 році Глухівському педагогічному інституту надано статус університету, у 2008 – присвоєно ім'я видатного випускника цього освітнього закладу – Олександра Довженка, у 2009 році університет стає національним. Ректор зробив усе, щоб університет став провідним освітнім осередком Сіверщини, академічний простір якого гідний європейського.

Усупереч життєвим викликам навчальний заклад працює на засадах сталого розвитку. Нині у структурі вишу функціонують інститути, факультети, професійно-педагогічний коледж, науково-дослідні лабораторії, аспірантура, докторантура, спеціалізована вчена рада, наукова бібліотека, видавництво, розвинута соціальна інфраструктура та господарський комплекс.

Ректор у своїй діяльності керується постулатом про те, що буремна днина, трансформації вищої освіти лише загартовують, спонукають мислити і діяти виважено, скеровують університет упевнено виконувати визначену історією та сьогоденням місію – здійснювати підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів для України та закордоння, незламно виборювати мир, невпинно розвивати освітньо-педагогічну сферу, стверджувати українську науку.

Відтак, нинішній день народження для Олександра Івановича Курка – унікальний. На величному п'єдесталі ювілею – 25 років становлення самості, 45 літ достойного служіння Глухівському національному педагогічному університету імені Олександра Довженка, з-поміж них – 25 років зримого перетворення закладу в освітянський храм, освячений академізмом і плеканням справжнього вчителя, вихователя, психолога, соціального працівника, управлінця. Попереду в ювіляра – мирні дні творчої праці, нові наукові задуми, цікаві й креативні проєкти, їх реалізація, щасливі дні й красні літа.

У безкінечно пишний віночок іменинного свята Курка Олександра Івановича колектив Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка запашними квітами віншувань та щирим словом доєднується до сердечних здоровлень, що в часовому вимірі створюють потужний ореол-оберіг на нове життєве видноколо.

Шановний Олександре Івановичу, літня іменинна днина – це результат становлення в часі, який дотепно й допуття вишив кожен крок, і в цьому вишиванні кожен хрестик, гладь, мережка – чиєсь дотичне до Вашої долі життя. У життєвій долі – найдорогоцінніше – родина, заради благополуччя якої Ви впевнено йдете вперед, збираєте для неї ранкові роси, сердечно даруєте нектар щастя, трепетно оберігаєте, інколи – навіть «ноги морозите», бо знаєте, що цей шлях – світле майбутнє для сім'ї... Здоров'я, радості, достатку, щастя, миру бажаємо родині!

В іменинний день, повсякчас – поруч і в душі – друзі, колеги, виплекана Вами потужна наукова школа Довженківців-однодумців – усі зібрані та згуртовані воєдино; злиті докупи чоловічо-розсудливою

професійністю, відчуттям людини, неймовірною емпатією та невтомною працею, умінням надихати, спрямовувати, розкрилювати думки, підтримувати та огортати крем'яною вірою – і особливо в цей складний для країни час, коли, здається, небо геть зчорніло, бо випило блакить. Хай друзі будуть вірними, колеги – щирими, а наукова когорта Довженківців натхненно втілює в мирне життя державну місію університету.

Гармонійного і мирного Вам щодення в новому життєобрії. Сили, снаги, підтримки родини, друзів, колег, знайомих. Квітучо-запашних, спокійних Глухівських, Мутинських, надДеснянських, усеЗемних серпанків, щасливих зустрічей, натхненних і мудрих злетів думок, конче необхідних для подальшого ствердження педагогічної освіти, науки, розвитку нашого навчального закладу. А ще – плідної і мирної праці, що давно перетворилася у сродну творчість, мудру часову радарність.

Хай новий життєвий рік купає в росі міцного здоров'я, поваги, вдячності, осипає радісними новинами, огортає палантином миру, затишку, укладає багатобарвний букет успіхів! Хай груди киплять могутніми крилами, серце золотіє від любові, добра, професійних ужинків, університетських досягнень, душа крицево вірить у мирне майбуття, а життєвий шлях буде рясним на щастя!

Життя триває, кличе далі впевнено виконувати свою справу, слугувати українській педагогічній освіті, творити науку, оберігати сім'ю, Довженківську родину, стверджувати українську великодержавність.

Діліться досвідом – неначе із долонь,
Даруйте людям миті, зіткані з любові,
Вивищуйте порядності вогонь,
Наперекір всім спротивам у долі.
Творіть добро, несіть всім світло знань,
Невтомно-снажно – вивершуйте науку,
Ідіть вперед – у мирі й без вагань,
А милий Бог нехай тримає Вас за руку!

Із глибокою шаною
і за дорученням колективу
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка
Галина КУЗНЕЦОВА

Зміцнення українсько-польських наукових зв'язків

Нещодавно за значний внесок в організацію наукового і науково-педагогічного співробітництва з Київським столичним університетом імені Бориса Грінченка (з 2015) ***Еву Огродську-Мазур*** обрали почесним доктором (Honoris Causa) цього університету. Пані Огродська-Мазур – доктор хабілітований в галузі гуманітарних наук, професор, керівник дослідницької групи з проблем загальної педагогіки та методології досліджень факультету мистецтв і наук про освіту Сілезького університету в Катовицях (Республіка Польща), іноземний член НАПН України (2019), іноземний член Академії акмеології (2018), член Польського педагогічного товариства (2019), член Комітету педагогічних наук Польської академії наук (2020–2023), член товариства вчителів початкової школи (2001). З 2014 – керівник організаційного комітету Школи вільних філософських і суспільних наук професора Яна Щипальського. Є представником наукової школи Професора Тадеуша Левовицького. У центрі уваги вченої проблеми педагогіки загальної освіти, полікультурної та міжкультурної освіти, аксіологія освіти, педагогічні технології розвитку особистості в освіті.

За участю професора Еви Огродської-Мазур триває активна міжнародна співпраця з Україною. Професор брала участь у здійсненні наукового проєкту між НАПН України та Вищою педагогічною школою Спілки польських вчителів «Проблеми освіти у Польщі та Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції», була організатором міжнародних наукових проєктів, зокрема «Проблеми освіти у Польщі та Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції» (2011),

«Міжнародна дослідницька мережа для навчання й розвитку нових інструментів і методів для підвищення педагогічної науки у використанні ІКТ технологій, е-навчання і міжкультурних компетентностей» (2014–2017), «Зміни у компетентностях викладачів вищої школи» (2018), фінансованих Європейською Комісією. Є постійним організатором міжнародних конференцій з циклу «Міжкультурна освіта», «Дошкільна освіта», «Педагогіка, етнологія і культурна антропологія: спільний простір досліджень» спільно з науковцями України.

Вчена є співредактором польсько-українського щорічника «Освітологія», членом наукової ради журналів «The Modern Higher Education Review», «Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка», «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету».

Автор понад 400 праць, серед яких монографії і практичні посібники.

Відзначена міжнародними і польськими престижними нагородами, зокрема медаллю Національної освітньої комісії (2013), спеціальною нагородою Ректора Сілезького університету в Катовицях за наукову діяльність (2018), Золотою відзнакою за заслуги перед Сілезьким Університетом в Катовицях (2018), медаллю НАПН України «Леся Українка».

З перших днів повномасштабного вторгнення РФ в Україну пані Єва організувала у місті Чешин товариство допомоги українським біженцям, налагодила процес навчання прибулих українських дітей, вивчення ними польської мови. Зробила значний внесок у зміцнення польсько-українських відносин у галузі освіти і науки під час військової агресії РФ проти України.

Світлана СИСОЄВА,
академік-секретар
відділення філософії освіти,
загальної та дошкільної педагогіки
НАПН України

Уроки Захаренка

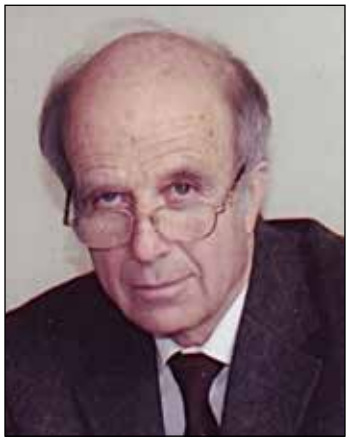

Юрій МАЛЬОВАНИЙ,
учений секретар відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем НАПН України, член-кореспондент НАПН України

У ряду українських педагогів-подвижників народної освіти достойне місце належить *Олександру Антоновичу Захаренку*, народному вчителю України, академіку Національної академії педагогічних наук України, який своєю працею і талантом підніс сільську Сахнівську школу на Черкащині до вершинних здобутків вітчизняної педагогіки. Зроблене ним на педагогічній ниві ще потребує належного аналізу й осмислення, а його життєві і педагогічні уроки варті наслідування. Ось деякі з них.

Урок чіткості думки і слова. *Намагайтеся втілити свою думку в чітку, відточену форму. За потоком слів часто-густо губиться смисл. Чим чіткіша, лаконічніша, конкретніша фраза, тим зрозуміліша сутність сказаного.*

Олександр Антонович дав нам численні показові уроки, які переконливо підтверджують істинність цієї тези. Його знамениті чеканні виступи-думки в пресі, перед колегами, на найвищих форумах, серед академічної спільноти били прямо в ціль і запам'ятались назавжди. «Думка перша…», «думка друга…», «думка третя…» полонили читача або слухача і вже не полишали надовго. Бо в кожній із них – високий смисл, вистраждане, наболіле, пропущене через серце…

Урок добротворення. *Поспішайте робити добро. Не запізніться. Починайте це робити – і не завтра, а сьогодні, з цієї хвилини.*

Це життєве кредо великого педагога, яке він реалізував у своїй школі і якому не зрадив особисто. Якби зібрати все добро, яке встиг зробити Олександр Антонович людям – односельцям, колегам, своїм учням, освітянській громаді, країні врешті, і сталося б диво перетворення кожної доброї його справи на дарований йому додатковий день життя, то він би жив вічно. Але дива, на жаль, нема. Є лише життя його в Сахнівській школі, у справах його послідовників, у нашій пам'яті і, сподіваємось, у пам'яті грядущих поколінь, що й робить його в такий спосіб безсмертним.

Урок дбайливого, трепетного ставлення до вчителя. *Особливо – творчого вчителя, його неодмінні моральне заохочення і достойне матеріальне забезпечення.*

Він культивував таке ставлення у своїй школі. Вчитаймося у його «Штрихи до портретів», де він дає характеристики своїм колегам. Скільки любові й поваги у тих рядках, вдячності й часом гіркоти за недооцінений їхній труд, який, за великим рахунком, не має ціни. Скрізь, де тільки міг, він закликав, доводив, переконував, що вчителем школа стоїть, і він вимагає належного, достойного ставлення до себе. Вслухаймося, вдумаймося в слова, сказані Олександром Антоновичем на сесії Верховної Ради України ще в 1995 році, які й до цього часу не до кінця почуті.

«Якщо не все погано в освіті, то це завдяки мудрості, вірі і впевненості нашого вчителя, якого не зупинити, не залякати ні кризами, ні модними реформаціями. Любов'ю до дітей він жив, живе нині і довгі роки сятиме ясною зорею у серцях тих, хто робить перші кроки боротьби за життя в новому світі. Не заважайте вчителю навіть тоді, коли втратили віру в необхідність державної політики в освіті. Не принижуйте його злиденним буттям. Не смійтесь над його терпінням і фанатизмом. Зніміть перед ним шапку і прислухайтесь, як нерівно б'ється його серце».

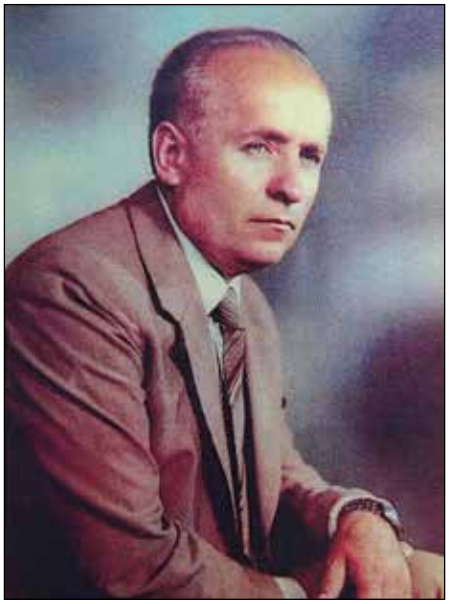

Урок збереження і зміцнення здоров'я. *Піклуватися про здоров'я треба тоді, поки воно ще є.*

Культ здоров'я панував у Сахнівській школі, починаючи із здоров'я психічного, підтримуваного атмосферою доброзичливості і щирої поваги до особистості кожного учасника освітнього процесу – учня, батька, вчителя, і закінчуючи культивуванням здорового способу життя і створенням для цього відповідних умов. Наприклад, однин із проявів принципу демократизму в навчанні, що реалізувався в школі, полягав у тому, що учень добровільно обирав рівень оволодіння навчальним матеріалом відповідного предмета, зважаючи на свої інтереси і пізнавальні можливості. Тут ніколи не виникало непорозумінь і конфліктів, пов'язаних з оцінюванням результатів навчальної діяльності. У старших класах, зокрема, оцінка виставлялася в журнал лише за згодою учня, який мав право її скоригувати, отримавши необхідну консультацію і пересклавши тему. Таким чином вона переставала бути засобом пригнічення особистості, джерелом негативних емоцій і психологічних стресів.

Літній і зимовий шкільні басейни, щоденні заняття фізичними вправами і обливання холодною водою та багато іншого були дієвим джерелом загартування і фізичного зміцнення молодих організмів. Рукотворний дендропарк і вся територія школи, обсаджена спеціальним видом туй, що

позитивно впливають на дихальну систему; «жива аптека» – окрема ділянка дендропарку, де учні вирощували різноманітні лікарські рослини, навчалися їх збирати, заготовляти, зберігати і вживати з профілактичною або лікувальною метою; запашний цілющий чай «Букет Надросся», виготовлений школярами із вирощеної сировини, популярний серед жителів села і гостей, які в різні роки відвідували школу, – все це прості і водночас дієві засоби виховання з малих літ звички бути здоровим у всіх її проявах.

Урок пам'яті. *Пам'яті історичної, пам'яті свого роду – сімейного і шкільного. Формування цієї пам'яті, плекання цієї пам'яті, виховання з її допомогою високих моральних якостей – патріотизму, любові до рідного краю, гордості за причетність до роду, до нації, шанобливого, вдячного ставлення до старших і до зробленого ними.*

Із захопленням Олександр Антонович говорив про ставлення поляків до своєї історії, про те, що майже в кожній їхній сім'ї ведеться родовід, що знають своїх предків до сьомого коліна і те, що вони зробили для держави, для суспільства. З болем констатував, що подібним ми похвалитися не можемо.

Багато з того, що було зроблено в Сахнівській школі з подачі Олександра Антоновича, зроблено в руслі відновлення такої пам'яті. Пам'яті не абстрактної, пам'яті конкретної.

Віднайдені і повернуті школярами з небуття прізвища понад однієї тисячі сахнівчан – жертв цинічно приховуваного голодомору вписано в історію під склепінням зведеної на території шкільного дендропарку Криниці совісті.

Кожен із 215 односельців, що загинули на фронтах другої світової війни, відроджується щороку у квіті іменної троянди, дбайливо висадженої і доглянутої їхніми нащадками.

Конкретна історична пам'ять про свій край, свою землю, своє рідне село і його мешканців відроджена у створеному всією громадою Музеї села.

Пам'ять шкільного роду увічнена у чотиритомній його енциклопедії – цій унікальній соціально-педагогічній епопеї, що оповідає про історію Сахнівки, її школи, а також про долі її випускників за останні півстоліття. Воістину уроки святої пам'яті. Пам'яті, яка облагороджує, звеличує, об'єднує.

Урок конкретної мети. «*Школа без мрії – то птах без крил. Треба відшукати таку мрію, таку ціль, якою б захопилися діти, батьки, вчителі. Тоді цікаво жити, навчатися, творити. Велика ціль вивищує колектив над буденним, згуртовує його, надає снаги. Без неї школа – не школа, а установа, де виплачують зарплату і виставляють оцінки*».

Це слова Олександра Антоновича. У них, а більше в організованих і здійснених ним справах, одна із сутностей педагогіки Захаренка, яку можна назвати «педагогікою конкретної мети». Така мета ставиться перед шкільним колективом, спрямовує його діяльність, об'єднує зусилля всіх у її досягненні. На різних етапах розвитку Сахнівської школи саме такою метою було будівництво об'єктів освітньо-культурного комплексу (навчального корпусу початкової школи з ігровими кімнатами і спальнями для груп подовженого дня, обсерваторії, планетарію, плавальних басейнів – літнього і зимового, що відповідав усім вимогам до подібних споруд), закладка й вирощування дендропарку, возведення Криниці совісті, створення музею села, обладнання і забезпечення функціонування місцевої радіо- і телемережі зі щоденними випусками сільських новин, випуск багатотиражної шкільної газети «Дівочі гори», створення «Енциклопедії шкільного роду» і т.ін. Така мрія-мета злітала у перші роки його вчителювання зробленою руками його вихованців ракетою до зірок і тихо пливла над рідною землею на запущеному усім селом сконструйованому і виготовленому тими ж руками планері. Його мрія-мета втілилася врешті в його Авторську школу, що стала своєрідною «педагогічною меккою» не лише для освітян України.

Його мрія про Школу, яка (його слова) «хоч на крок ітиме попереду суспільства, нову за змістом, за системою і технологією навчання і виховання, чесну і добродійну, що дасть країні покоління чисте, мудре, працьовите, яке ніколи не зречеться своєї державності, своєї історії, не зречеться святих істин справедливості, давніх і нових традицій, дружби і поваги до культури інших народів» – ця його мрія-заповідь втілюється нині зусиллями його послідовників у селах і містах нашої України. І знову ж таки слова Олександра Антоновича: «Нелегке це завдання – творити нову освіту. Дай, Боже, нам здоров'я і снаги його розв'язати». Дай, Боже!

Захаренко Олександр Антонович (1937–2002)

Після закінчення фізико-математичного факультету Черкаського педагогічного інституту (1959) отримав призначення в с. Сахнівка Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл. З цього року і до кінця життя його доля пов'язана з цим невеличким селом, яке за статусом було бригадою колгоспу «Маяк». У 1966 р. призначений директором Сахнівської середньої школи.

Створив навчально-спортивний комплекс із навчальними, ігровими, спальними кімнатами для учнів 1–4 класів, танцзалом, музичним салоном і двома басейнами – літнім і зимовим. Робота тривала 10 років (1973–1983). Потім споруджено культурно-музейний центр, що включає обсерваторію, планетарій, демонстраційний і виставковий зали, закладки і вирощування дендропарку. Згодом створено Музей села з художньо-меморіальним ансамблем «Криниця совісті» в пам'ять односельців – жертв голодомору 1932–1933 рр. з іменами 1200 загиблих (1990), обладнано місцеву радіо- і телемережу. Дослідницько-пошукова робота увінчалася виданням 4-томної «Енциклопедії шкільного роду» – літописом історії села, а також життя школи за останні півстоліття.

Олександр Захарченко – один із зачинателів педагогіки співробітництва, напряму що виник у 80-х роках XX ст.

За час трудової діяльності його обирали депутатом різних рівнів – від сільської Ради до Верховної Ради СРСР (1986–1991).

У листопаді 1992 р. педагог став академіком-засновником АПН України.

Серед громадських справ, якими він переймався, особливе місце посідає керівництво Творчою спілкою вчителів, створеною у 1992 р., яка залучила до своїх ідей (творчості, новаторства, майстерності) багатьох учителів із різних куточків України.

У 2002 р., враховуючи і визнаючи оригінальність і новизну новостворених і втілених під керівництвом директора педагогічних ідей, Сахнівській школі було надано статус «Авторської школи О. Захаренка».

Важливі обмін думками і дискусія

Олег РАФАЛЬСЬКИЙ
віцепрезидент НАН України, директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України, академік НАН України, академік НАПН України, доктор історичних наук

Неможливо не визнавати, що нині Україна перебуває у вкрай складній ситуації – найскладнішій за усі роки існування як незалежної держави. Нині очевидними є не не гіпотетичні, а реальні загрози національному суверенітету.

За роки війни Україна втратила третину свого ВВП, чверть населення покинула свої домівки, ставши біженцями, зруйновано енергетичну інфраструктуру, підірвано економічні основи країни, п'яту частину території окуповано.

А ще – своєрідний землетрус, який переживає Україна, а віднедавна – й увесь світ через зміну позиції США щодо базових основ демократичного світоустрою, посилює рівень невизначеності й значно ускладнює прогнозування суспільно-політичних процесів.

Представляючи політичну науку, зупинюся на суспільно-політичних наслідках війни.

Доцільно згадати про дослідження, що їх було проведено за останні роки науковцями Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. Кураса НАН України, очолювати який маю честь. Йдеться ще про дослідження адаптивних змін політичної системи України під впливом війни, зміни етнонаціонального складу й етнополітичної ситуації, інституційної спроможності органів державної влади, політико-громадянських ідентичностей українців та інші.

На основі цих досліджень можна констатувати такі зміни:

Перше. Під впливом війни істотно трансформувалася система державної влади в Україні. Наявна в Україні конституційна модель організації влади є за формою «парламентсько-президентською». У нас запроваджено елементи раціоналізованого парламентаризму – коли система є дуже гнучкою. Це дає можливість уникати глибоких політичних криз, і баланс забезпечений структурою парламенту. І ось після 2019 р., коли у парламенті утворилася однопартійна президентська більшість, а згодом – через запровадження правового режиму воєнного стану, значущість представницьких органів влади істотно послаблена на користь військових адміністрацій. Відтак, владна модель по суті набула рис президентської республіки. Погодимося, в умовах війни така модель є виправданою.

Однак, як це зазвичай буває, у кожної системи є свій поріг ефективності, своя стеля можливостей. Нині, на наш погляд, вона досягнута. Про це дають підстави стверджувати дані соціологічних досліджень, які фіксують зниження довіри до усіх органів влади, крім військових і президента України. Тому, з огляду на невизначеність щодо закінчення чи припинення війни і проведення виборів, доречним є ширше залучення неелекторальних інструментів легітимації влади за принципом «дифузія влади – це і дифузія відповідальності».

Друге. Наразі дані соціологічних досліджень свідчать, що українське суспільство, як не дивно, є доволі стабільним, як і стабільною є політична система. Але така стабільність – це стабільність періоду воєнного стану. Її рівновага підтримується не у звичний для демократичної держави України спосіб – через вибори і політичну конкуренцію, а за рахунок вимушеного призупинення політичного процесу, з одного боку, і спрощення системи ухвалення рішень і політичної системи, з іншого. Тобто політичних конфліктів немає не тому, що діями влади задоволені, а тому, що зусилля суспільства замкнені на питаннях війни і виживання.

Третє, що на мій погляд, найбільш важливо, істотно змінилася громадянсько-політична ідентичність українців. Адже українці протягом десятиліть ідентифікували себе, насамперед, за регіональною ознакою. Це створювало передумови для регіонального протиставлення і вилилося у феномен «двох України», через що вдалося протягом десятиліть, інспірувати сепаратизм у деяких регіонах. Проте вже у 2024 р. 95% опитаних вважають себе українцями, що свідчить про формування політичної нації. Також скоротилася соціальна дистанція між жителями різних регіонів, що робить країну більш однорідною у культурно-політичному плані. 76% респондентів заявили про приналежність до української *культурної традиції*. Це істотно полегшує реалізацію політик, спрямованих на консолідацію суспільства.

Четверте. Докорінно змінилися й зовнішньополітичні ідентифікації громадян. Як ми пам'ятаємо, саме вони були основною причиною суспільно-політичного розколу в Україні і вимагали «багатовекторної політики»: коли одна половина країни дивиться у бік заходу, інша – у бік Росії. Проте зараз у 76,5% українців ЄС асоціюється більшою мірою з прогресом і розвитком, тоді як Росія у 78%, навпаки, асоціюється з відсталістю і регресом. Також зараз 90% респондентів заявляють про бажання інтеграції України до ЄС, і 84% – до НАТО. А це полегшує реалізацію одновекторної, а в даному випадку – політики інтеграції в ЄС.

П'яте. Істотно нівельовано соціально-політичні розмежування за релігійно-конфесійною ознакою. Адже приналежність до різних конфесій вміло використовувалася у політичній боротьбі різними силами. Наразі 70% жителів вважають себе православними. З них 61% підтримують існування лише однієї Православної Церкви. Але фактично з-поміж усіх вірян лише 6% відносять себе до Української Православної Церкви Московського Патріархату. Така

частка не становить критичної маси, здатної спричинити серйозний суспільний розкол чи істотно вплинути на політику держави у церковному питанні.

Шосте. Важливо й те, що українці нарешті перестали бути вираженими патерналістами і визначилися з тим, якого суспільно-політичного устрою хочуть («сильну руку» чи демократію). Так, 61% громадян вважає, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України. Підтримку демократичних цінностей зараз виражено більшою мірою, ніж у 2021 р., тобто до початку повномасштабної війни, що є запобіжником від авторитаризації країни.

Отже, війна істотно змінила і структуру влади, і політико-громадянську ідентичність українців. Проте невизначеність результатів війни, а тенденції вкрай не зрозумілі, нездатність держави забезпечувати соціальну справедливість і рівномірно розподіляти навантаження війни істотно послаблюють потенціал країни. На цьому також коротко зупинюся.

Перше. Найбільшою проблемою після власне російсько-української війни є проблема сприйняття корупції в Україні. Цікаво, що Індекс сприйняття корупції Transparensy International Ukraine фіксує істотне покращення. У 2024 р. Україна посіла 104 місце поміж 180 країн, тоді як у 2021 р. 122 місце (чим менше число, тим кращий показник). Вітчизняні дослідження, навпаки, фіксують негативну динаміку у сприйнятті корупції. Це можна пояснити тим, що люди бачать «на виході». Тобто суспільство спостерігає серію затримань на величезних хабарях, але не обізнане, чим закінчуються ці затримання, або ж бачить цих затриманих невдовзі за кордоном. Тобто важливо, щоб громадяни бачилирезультати. А з цим є великі проблеми.

Друге. Наразі істотно послабилася довіра до органів влади, а це обертається послабленням їх легітимності. Рівень довіри до державних інститутів (за виключенням Президента і ЗСУ) вже повернувся на рівень 2021 р. У контексті стабільності політичної системи наявний рівень підтримки цілком прийнятний. У разі наявності нормального політичного процесу такі настрої вилилися б у протестне голосування, або незначні акції протесту. Проте, коли політичний процес «на паузі», недовіра до влади обертається небажанням захищати державу (ми іноді чуємо «за кого воювати?»). Тобто це виливається у небажання виконувати те, що у Конституції називається «громадянські обов'язки». У нашій ситуації це насамперед ухиляння від мобілізації, сплати податків (бізнес зараз стрімко йде у тінь), бажання емігрувати тощо.

Третє. Нині у суспільстві немає явних політичних розколів. Однак, це не має бути підставою для заспокоєння. Адже громадська думка є вкрай волатильною і надзвичайно залежить від ситуації на фронті. Високо волатильні суспільства, зазвичай, більше піддаються інформаційним впливам, паніці, зневірі, а це послаблює політичну стабільність країни в цілому.

Четверте. Війна породила нові соціальні групи – ветеранів, біженців, «ухилянтів», «тцкашників», створила диспропорції у прибутках, що створює нові підстави для соціально-політичних розмежувань і потенційних розколів, які вже зараз потрібно «гасити» адекватною політикою.

Закінчу міркування відомим саркастичним висловлюванням, яке приписують китайцям, хоча його сказав у своїй промові британський прем'єр *Гарольд Макміллан* – «щоб ти жив в епоху змін». «Епоха змін» символізує турбулентність і випробування, коли старі порядки руйнуються, а нові ще не встановилися, тому таке побажання звучить як прокляття.

Однак для нас – представників суспільних наук – епоха змін і невизначеності означає додаткові завдання, можливості для застосування свого професіоналізму, такий собі власний професійний тест-драйв. Тобто посилюється значення дільності вчених-суспільствознавців, які, спираючись на знання закономірностей суспільно-політичного розвитку, здатні адекватно описати наявні процеси і тенденції. Тому обмін думками, дискусія важливі з точки зору формування цілісних уявлень про наявні проблеми і способи їх вирішення.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського оголошує конкурс на заміщення вакантних наукових посад

- **заступника директора з наукової роботи**
- **ученого секретаря**

У конкурсі можуть брати участь громадяни України, які вільно володіють українською мовою, мають науковий ступінь доктора педагогічних чи історичних наук або доктора філософії (кандидат наук), стаж роботи на посадах наукових та (або) науково-педагогічних працівників не менше як 5 років, а також мають високі моральні якості та організаторські здібності.

Строк подання заяв – два місяці з дня опублікування оголошення.

Документи на конкурс: заява на участь у конкурсі; особовий листок з обліку кадрів з фотографією; автобіографія; відзив про трудову діяльність з основного місця роботи; копії документів про вищу освіту, наукові ступені та вчені звання; список наукових праць; довідка про проходження попереднього (періодичного) психіатричного огляду, видану відповідно до Порядку проведення обов'язкових попередніх та періодичних психіатричних оглядів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2000 р. № 1465 (Офіційний вісник України, 2000 р., № 39, ст. 1656); інформаційна довідка з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення; копія паспорта, засвідчена претендентом; копія трудової книжки; довідка про наявність або відсутність судимості; копія ідентифікаційного номеру платника податків; письмова згода на збір та оброблення персональних даних.

Копії документів, подані претендентом (крім копії паспорта), мають бути засвідчені за місцем роботи претендента або нотаріально.

Документи подавати за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського, каб. 29–А.

Телефон для довідок: 38-099-425-65-74.

Україна: фактор «зради»

Василь ТКАЧЕНКО,
головний науковий співробітник Інституту всесвітньої історії НАН України,
доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України

Тридцять п'ять років боротьби за утвердження української незалежності навчили нас самокритичному ставленню до власних суджень і вчинків. Насамперед, це проявилося у ставленні до фактору «ЗРАДИ», який постійно нагадував про себе впродовж усієї української історії. Іронічне ставлення до своїх вад і недоліків допомагало нам послідовно позбуватися негативних рис як у щоденному житті, так і у сфері високої політики. Досить згадати старий анекдот ще радянських часів: «Три українці – це партизанський загін, де один обов'язково є зрадником». А тим часом й до нині українські ЗМІ рясніють повідомленнями про затримання службами СБУ російських поплічників і колаборантів. На щастя саме життя поступово здійснює «відсів» – відбувається селекція української нації на «професіоналізм, порядність і патріотизм».

Кремлівська пропаганда намагається приписати українцям якусь вроджену «русофобію». Тим часом після масового геноциду в Бучі та інших містах і селах України говорити про «любов до старшого російського брата» – значить знехтувати усіма принципами християнської етики і нормами прав людини та громадянина. Отже благородний гнів і ненависть українців до ворога не вдасться дезавуювати жодним «акулам пера». Карма неухильно дістане кожного зрадника й колаборанта. Тішить душу й те, що проблема «зради України» на користь Путіна знаходить своє висвітлення у авторитетних джерелах Заходу.

Півроку «союзницької» блокади

Окреме місце займає історія про «зраду України Трампом». Вона не зараз розпочалася і, судячи з усього, навряд чи скоро зійде з політичної авансцени. Причина тому – конкретні дії окремих осіб та певних структур американської адміністрації, спрямовані на блокаду військової допомоги Україні у її протистоянні російському агресору. Досить згадати минулу затримку Конгресом Сполучених Штатів військової допомоги Україні з листопада 2023 – по квітень 2024 років. З цього приводу на початку лютого 2024 року британська Financial Times писала: хоча Сенат США вже цими днями може погодити пакет допомоги, однак республіканці в Палаті представників залишаються абсолютно непоступливими. А тим часом, писала газета, «наслідки такого рішення можуть бути катастрофічними. Україна вже страждає від нестачі боєприпасів – зокрема артилерійських снарядів. Цьогоріч ця проблема стане ще гострішою і матиме дедалі небезпечніші наслідки».

Газета посилається на компетентну думку Джека Вотлінга з Королівського інституту оборонних досліджень – частого гостя на лінії фронту. Із власного досвіду він заявляє, що ситуація на фронті «надзвичайно серйозна». Брак боєприпасів уже призвів до зростання кількості жертв серед українців. Не маючи впевненості в тому, коли надійдуть нові боєприпаси, українські військові не можуть планувати майбутні операції. Брак зброї також позначився на бажанні українців добровільно йти на військову службу. Тиск на уряд України з боку союзників частково пояснює й ті розбіжності, які відбулися між президентом України Володимиром Зеленським та головнокомандуючим ЗСУ Валерієм Залужним. Вотлінг зауважував, що наслідки нестачі боєприпасів спочатку відчуватимуться повільно, а потім ситуація розвиватиметься стрімко. Зокрема він попереджав, що «коли наслідки стануть дуже очевидними, буде вже надто пізно».

Помилка «історичного масштабу»

Коли Україна самотужки протистояла російській імперській агресії, спрямованій на відновлення СРСР та подальше проникнення в Європу, республіканців Трампа понад усе хвилювало питання перемоги на виборах 2024 року. Трамп не міг допустити, щоб перемога України додала авторитету команді Джо Байдена. Тож газета Financial Times натякала, що прихильники Трампа, очевидно, «готові ризикнути перемогою Росії – якщо це хоч трохи підвищить шанси Трампа перемогти президента Джо Байдена на виборах у листопаді». Принаймні 5 лютого Дональд Трамп у своїй соцмережі Truth Social закликав Сенат не голосувати за компромісну угоду з регулювання міграції, яка передбачає додаткові кошти для України.

Чим це загрожувало обернутися для України та й усього світу? Директор ЦРУ Вільям Бернс заявив, що для США відмовитися від України зараз було б помилкою «історичного масштабу». Це рішення тим більш незрозуміле, що на відміну від воєн у В'єтнамі чи Афганістані, американські військові не б'ються і не вмирають. Вмирають за свободу своєї Батьківщини українці. І от за цих умов, зауважив сенатор-демократ Марк Ворнер, голова Комітету Сенату з розвідки у соцмережі X, «якщо ми не виконаємо наші зобов'язання перед Україною, не залишиться жодної нації – друга чи ворога – яка знову нам повністю довірятиме».

А тим часом республіканці перемогли і перші місяці каденції президента США Дональда Трампа були наповнені неймовірними дипломатичними люб'язностями з російським диктатором Володимиром Путіним. Трамп взагалі дозволяв собі висловлювання, які виходили далеко за рамки публічної комунікації між офіційними державними особами. Ще з часів першої каденції лідер США послідовно засипав Путіна компліментами, безупинно називав його «крутим хлопцем», «дуже кмітливим» та постійно наголошував на тому, що Путін змушений робити те, що робить, бо... просто «любить Росію». От така собі шалена «любов» під гуркіт бомбардування українських міст!

Меланхолія

Російський диктатор теж не відставав у лестощах та всіляко підігрівав неприязнь Трампа до Європи. Так, коментуючи результати виборів у США 2024 року, Путін прямо заявив, що нарешті до влади в Америці прийшов «господар», а тому скоро всі європейські лідери «стануть біля його ноги та ніжно помахуватимуть хвостиком». А вже після інавгурації пішла ціла серія телефонних дзвінків між Білим домом і Кремлем, настільки душевних, що жоден із президентів нібито й не хотів першим класти слухавку. Дійшло до того, що Трамп був готовий піти навіть на визнання російського статусу окупованого Криму, фактично відкривши тим самим двері американському бізнесу на півострів. Де вже там дотримуватися оголошених санкцій! Схильність до визнання Трампом нейтралітету України та відсутність гарантій безпеки для України навіювали серед громадян нашої країни настрій меланхолії.

Чи дійсно перипетії американської політики так негативно вплинули на суспільно-політичні настрої українців? Ніхто б зараз не взявся однозначно відповісти на це запитання – лише з часом комплексні дослідження дадуть можливість дійти якоїсь виваженої думки. Однак було б легковажним й не звертати увагу на поточні соціологічні дослідження КМІС. Так, впродовж усіх років повномасштабної війни КМІС чотири рази опитував українців про те, яким вони бачать майбутнє України через 10 років після закінчення війни. Щоразу пропонувалися два варіанти відповіді: оптимістичний та песимістичний. Оптимістична відповідь: ***«Україна через 10 років буде процвітаючою країною у складі Європейського союзу».*** Песимістична: ***«Україна через 10 років буде країною із зруйнованою економікою і великим відтоком людей».***

Результати виявилися досить промовистими. Так, **у жовтні 2022 року песимістів було лише 5%, а оптимістів – 88%**. У грудні 2023 року співвідношення часток песимістів і оптимістів зросло до 19% проти 73%. Ще за рік показники в Україні змінилися таким чином: песимістів – 28%, проти 57% оптимістів. І ось останнє опитування, що відбулось **у травні-червні 2025 року показало, що песимістів за півроку стало вже 47%, а оптимістів – лише 43%. *Саме за цих півроку багато українців відчули себе зрадженими з боку своїх непевних союзників.*** Хай там як, але до літа 2025 року військова допомога йшла від США ще згідно з програмою Джо Байдена. А нова адміністрація Трампа ж не виділила й ломаної копійки.

Звичайно, не все лихе йшло від Америки. Спрацьовували й фактори внутрішньої політики України. Однак фактор Трампа таки зіграв своє: люди позбулися ілюзій, у кого вони й були. Адже соціологія засвідчує, що ще навіть у грудні 2024 року багато людей зберігали оптимізм. А потім, з приходом до влади Трампа, перше півріччя 2025 року позначилося перервою у постачанні Україні зброї. Лінія фронту стала «просідати»: постійне «витискування» ЗСУ із зайнятих позицій не могло не розвіяти оптимістичні настрої українців. ***В очах наших бійців стратегічні союзники України виявилися далеко не на висоті. Не додали авторитету Вашингтону й горезвісні події 28 лютого в Овальному кабінеті Білого дому***.

«Гра на поступки Москві»

І чим більше намагався Трамп піти на поступки Путіну, тим більш нахрапистим ставало відверте нахабство Путіна, його нестримна одержимість Україною. Допоки Трамп виступав у ролі миротворця, Путін кратно збільшив кількість обстрілів України та повітряних атак. Це підривало авторитет США на міжнародній арені. До того ж, що більш важливо для самого Трампа, це виставляло його дурнем, якого Путін водить за ніс.

Певний час існувала думка, що ось нарешті прямі переговори лідерів двох держав призведуть до конкретних шляхів зупинення війни. Однак телефонна розмова 17 травня 2025 року між Дональдом Трампом і Володимиром Путіним обернулася вже очевидною поразкою американського президента. Що найгірше – вона сприйнята демократичною громадськістю як зрада України. Саме про це у понеділок 19 травня заявив кореспондент Sky News Джеймс Меттьюз: «Як це можна подати інакше, ніж як провал президента США. Провал у переговорах, дипломатії та керуванні конфліктом. Офіційне повідомлення з російського боку лише зміцнює враження, що саме Путін повністю контролює ситуацію».

Можна припустити, що адміністрація Трампа загралася із своїми гаслами «Америка передусім». Так, віцепрезидент Джей Ді Венс напередодні телефонної розмови Трампа заявив: США готові вийти з гри, якщо не буде прийнятного для них сценарію. Прозвучало нібито й грізно. Однак все склалося якраз навпаки: «Путін без сумніву почув цей сигнал і дійшов висновку: варто просто перечекати – і Америка сама піде, залишивши Україну відкритою для подальшого російського наступу. Після горезвісної американської «евакуації» з Афганістану можна всього чекати. Тож Україна та європейські союзники США давно побоювалися, що Трамп їх може просто зрадити. Але що їм залишалося робити, коли їм була критично важливою підтримка Сполучених Штатів? Вони були налаштовані на мирне вирішення конфлікту, яке Трамп увесь час обіцяв. Тепер вони опинилися перед фактом: «ключова розмова нічого не дала, і ситуація для України лише погіршилася».

Висновок Меттьюза такий: попри всі розмови про «жорстку руку», зовнішньополітична гра Трампа є лише «грою на поступки для Москви». Розмова Трампа з Путіним 17 травня тривала дві з половиною години. Після її завершення російський диктатор заявив, що вона була «змістовною», «конструктивною» та «відвертою». В той самий час європейські лідери та Україна сподівалися, що Трамп виконає свої погрози, чинитиме тиск і підштовхне Путіна до припинення вогню. Однак цього не сталося: Трамп навіть заявив, що Росія нібито виступає за мирне вирішення припинення вогню. Куди вже далі? Чи це не є зрадою?

Врятувати євроатлантичну єдність

Подальші світові події лише посилити ці сумніви щодо Трампа. Так, 24-25 червня в Гаазі відбувся черговий саміт НАТО. Під впливом хиткої позиції США у ЗМІ малювали апокаліптичні картини щодо майбутнього Альянсу: що саміт триватиме максимум 2-3 години і жодних важливих рішень на ньому не буде ухвалено. Однак все обійшлося непогано, євроатлантичну єдність було продемонстровано. Більше того – Трамп вперше заявив про те, що планує виконувати зобов'язання перед країнами-партнерами, і що він з ними до останнього. Показово, що новим головнокомандувачем Об'єднаних збройних сил НАТО було обрано американського генерал-лейтенанта Алексуса Гринкевича. А ще було ухвалено рішення про збільшення видатків на озброєння з боку країн-членів НАТО.

Усі ці рішення викликали нервову реакцію Володимира Путіна. Він заговорив, що збільшення видатків країнами НАТО є прямим викликом мирним ініціативам Росії. Здавалось би – звичайний блеф Кремля. Однак Трамп, який під час саміту говорив одне, після почутих коментарів з боку Путіна раптом заговорив по-іншому. Тому розраховувати на те, що Трамп буде непорушним у своїй прихильності до ідей євроатлантичної єдності не доводилось. Навпаки, прийшлось виходити з того, що Трамп культивує персоналістський підхід в ухваленні рішень. Для нього світова політика – не є політикою держав і націй, а лише персоналій, які йому або подобаються, або ні. А в принципі, вважає він, з кожним із персоналій можна укласти угоду, якщо запропонувати вигідні умови. Отже і Путін, мовляв, погодиться на запропоновані йому вигідні умови. А тим часом ці «загогуліни» Трампа ускладнюють євроатлантичну єдність.

Втім дві події саміту вимагають особливої уваги. По-перше, одним із результатів саміту було визнання Росії довгостроковою загрозою для Альянсу. По-друге, під час засідання Трамп заявив, що з Україною «треба щось робити», оскільки ситуація «повністю вийшла з-під контролю». Ось така різка риторика Трампа щодо України та НАТО, публічні загравання з Росією та тимчасове припинення обміну розвідданими з Україною, за оцінкою Bloomberg, викликали паніку: «Союзники США в Європі стали остерігатися контрактів з американськими виробниками зброї після того, як лідер США Дональд Трамп «зрадив» Україну, заграючи з Кремлем». У центрі занепокоєння – не лише політика, а й безпека. Раптова зупинка обміну розвідданими з Україною, що

Продовження на с. 30

Закінчення. Початок на с. 28

сталася з ініціативи Трампа, стала сигналом для європейських урядів, що Вашингтон у разі конфлікту може обмежити доступ до критичних систем навіть союзників. А тим часом оборонна промисловість ЄС, виснажена після холодної війни, технічно не готова повністю замінити американське озброєння. Тож деякі країни вже інвестують у національні проєкти та розширюють виробництво.

Авторитетне слово генерала

Яскравою ілюстрацією до зазначених вище тенденцій може бути інтерв'ю каналу LCI, яке дав колишній заступник начальника штабу Верховного командування Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі, французький генерал-майор у відставці Мішель Яковлефф. Зокрема він зазначив, що Трамп поки не наважується вимагати від НАТО визнати за Росією окуповані українські території. Однак, «якщо подивитися на все зло, яке він уже заподіяв Україні з моменту своєї перемоги (на виборах) у листопаді... Він уже зайшов дуже далеко, намагаючись буквально «подарувати» Україну Путіну на таці. Але справжня причина, чому це не вдалося – це те, що «слабкий» (мається на увазі Україна – Авт.) повстав. Українці сказали: «Ні, ми не будемо чинити самогубство, щоб догодити Дональду Трампу. Ми не приймемо «денацифікацію», яку нам пропонує Путін». Тобто, саме Україна зараз протистоїть Трампу».

За словами генерала, спочатку він мав надію, що Трамп зрозуміє стратегічне значення України і причини, через які США зобов'язані допомагати Києву: що зрада України відверне союзників від Америки і надасть самовпевненості Китаю. Відтак ексгенерал НАТО наприкінці червня 2025 року наголосив: «Це була моя надія. Але зараз ми бачимо: він зрадив Україну. Постачання зброї та боєприпасів припинилося вже 6 місяців тому. Він перестав давати гроші. Він зрадив Україну. Навіть у питанні розвідданих зараз точиться серйозна дискусія: скільки інформації США ще надають. Трамп зрадив Україну. Він також публічно образив її президента».

На відміну від трампівської «невизначеності», от такою є принциповість генерала. Недаром в народі кажуть: «Якщо генерал каже «так», то це – так. А якщо «ні», то це – ні. А якщо «можливо», то це вже не генерал».

Трамп: «Путін кидає нам купу лайна»

На феномен «зради» у Путіна професійна «чуйка». Так, після завершення саміту Євразійського економічного союзу у Мінську (27 червня 2025 р.) кремлівський злочинець зробив декілька заяв про Україну та США. Зокрема він заявив, що російсько-американські взаємини вирівнюються саме завдяки президенту США, тож зустріч із Трампом «із задоволенням будемо готувати». Чого лиш були варті компліменти Путіна на адресу вашингтонського візаві: «Трамп – мужня людина і щиро прагне врегулювати конфлікт в Україні». У відповідь Трамп своїми словами і вчинками нібито й давав для цього належний привід: на запитання журналістів, чи розглядає Трамп можливість надсилання ракет Patriot для захисту України, президент США відповів «можливо». З'явилося відчуття певної невизначеності: перед Путіним постала проблема простимулювати прагнення Трампа «умиротворити Москву».

А між тим події початку липня 2025 року нібито й давали підстави Путіну для оптимізму. Адже першого числа Сполучені Штати раптово призупинили постачання зброї в Україну. Тим самим для Путіна створювалася особливо сприятлива атмосфера для подальших перемовин. До того ж 3 липня сам Трап знову зателефонував Путіну. В результаті ніби й відбулася «довірлива» розмова.

А тим часом, як повчали древні, «покривленого не виправиш». Уже наступного дня Росія «зірвалася з цепу» й запустила на Київ найбільшу за всю війну ракетно-дронову атаку. Це був прямий виклик Трампу з боку Москви: Путін ніби давав американцям зрозуміти «хто у цім світі хазяїн». Відтак ситуація вимагала від Трампа невідкладного редакційного оформлення нової ситуації. І такі слова в риториці Трампа знайшлися: «Путін кидає нам купу лайна, якщо хочете знати правду. Він весь час дуже милий, але це виявляється безглуздим».

Отже, після 4 липня, після небувало масових бомбардувань України, у Трампа, судячи з усього, увірвався терпець. Президент США пригрозив Путіну: якщо в політиці Росії нічого не зміниться – наслідки будуть неприємні. Час на роздуми й позитивні рішення – 50 днів. А тим часом у Конгресі США доопрацьовується остаточний варіант законопроекту про запровадження 100% тарифів на закупівлю російських енергоресурсів третіми країнами. Що вражало – Трамп пообіцяв здійснити перше для його адміністрації масштабне постачання зброї для України. Поки що винятково оборонної, зате надзвичайно ефективної та дорогої. Як Дональд Трамп заявив журналістам: «Ми надішлемо їм Patriots, які їм життєво необхідні. Але платити буде Європейський Союз. Ми нічого не платитимемо. Це буде бізнес для нас».

Наразі в дію вступила ґешефт-дипломатія США. Але це вже тема для іншого розгляду.

Проти поблажливого «замилування»

Путінська «гоп-компанія» виділила у 2022 році 2-3 дні на захоплення Києва. Наразі ми перебуваємо на вододілі четвертого року війни. І це доказ того, що ми вистояли насамперед завдяки мужності й самовідданості Збройних сил України. Українська нація назагал в час війни усвідомила себе бастіоном європейської християнської цивілізації. Позбавляючись комплексу «меншого брата» ми стали шанувати один одного – бо ми того варті.

І які б високі посадові щаблі не посідали наші союзники, ми вибороли у бою своє право критично нагадати про наше і їхнє місце в сьогоденному житті. Ми щиро дякуємо нашим союзникам за величезну підтримку, але сподіваємося на таку саму подяку із їхнього боку за ті неоцінимі людські життя, покладені українцями на олтар перемоги. Тим більше, коли йдеться про героїчну боротьбу проти нашого спільного ворога – путінської імперської московщини. Тут система координат для аналізу одна і непорушна: є агресор, а є жертва агресії, що уже четвертий рік відстоює своє право жити й творити на своїй землі. Ставити на одну дошку з агресорм Україну – поборника миру й справедливості у світі – недопустимо.

Варто критично поставитися й до Дональда Трампа, котрий обидві сторони російсько-української війни порівняв із дітьми, що б'ються. «Вони затіяли бійку – як двоє дітей на шкільному подвір'ї. Вони б'ються як у пеклі. Їх не зупинити. Нехай б'ються дві-три хвилини, тоді їх легше зупинити», – сказав Трамп. Нас ці слова не шокували. Щось подібне ми вже звикли чекати від Трампа. Але дивує поведінка Генерального секретаря НАТО Марка Рютте, котрий назвав президента США Дональда Трампа «татусем»: мовляв, «татусеві іноді доводиться вживати ненормативну лексику». Особливо прикро те, що Трамп не заперечував проти використання генсеком НАТО цього терміна, який набув у західному молодіжному сленгу значення сили та контролю у стосунках.

Втім деякі європейські чиновники у приватних розмовах зізнавалися, що попри визнання великого впливу Трампа на політику НАТО, такі улесливі слова викликали у них дискомфорт: «Людям так соромно. Так, саміт загалом був успішним. Але підлизування було досить надмірним».

Тож – шануймося.

Липень 2025 р.

Наближення до Василя Сухомлинського

Рецензія на видання **«Василь Сухомлинський і його кореспонденти: епістолярна спадщина на тлі доби : наук.-попул. довід. / НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського ; [упоряд.: Сухомлинська О.В., Сухомлинська Л.В., Бойко О.А. та ін.]. – Електрон. вид. – Вінниця : Твори, 2025. – 531 с.»**

Спочатку хочу подякувати Ользі Василівні Сухомлинський не лише за цю роботу, яку мав за честь рецензувати а й за попередні – маю на увазі «Етюди про В. О. Сухомлинського. Педагогічні апокрифи» (2008) та низку підготовлених нею збірок творів художньої педагогіки (казок та етичних оповідань), створених директором Павлиської школи.

Значення цієї роботи важко переоцінити, бо немає сумніву в тому, що Василь Сухомлинський – геніальний педагог, один з найвидатніших педагогів ХХ століття. А, як відомо, спадщина кожного генія наділена «невичерпальністю» (*Є. Маланюк*). Скільки дисертацій не було б написано і скільки наукових конференцій, присвячених йому, не було б проведено, все одно його педагогічна творчість містить у собі багато незвіданого, такого, що потребує осмислення та переосмислення. І взагалі до Сухомлинського потрібно постійно **підніматися**, бо з часом, у цьому вже можна переконатися, його вчення та педагогічні заповіти набувають все більшої актуальності.

Важливість появи книжки, в якій систематизовано подані листи Сухомлинського і листи до нього, а також спогади авторів листів, які його добре знали, обумовлена кількома чинниками.

Перший з них – це вагоме наближення до **особистості** видатного педагога, тобто наближення до нього як до **живої** людини. Таке знайомство допомагає зрозуміти природу його неординарного, з явними ознаками геніальності, педагогічного таланту. Йдеться про дуже важливу річ, бо зрозуміти природу таланту – це отримати ключ до розкриття багатьох «секретів» його педагогічної творчості.

Вражають його листи до офіційних (посадових) осіб, наприклад, до секретаря ЦК КПРС М. Хрущова, секретаря Онуфріївського райкому КПУ, до ректора Запорізького медичного інституту та інших. Ці листи не тільки ділові, вони – сміливі, безстрашні, позбавлені чиношанування. А головне – вони відстоюють Правду, Справедливість, Моральність...

Любов до дітей, душевна чутливість, висока моральність, здатність бачити сутність речей та явищ, неймовірна працьовитість, тактовність у спілкуванні – ці та інші риси Сухомлинського як живої людини, що виразно постають з його листів, не можуть не вражати.

Другий чинник: адепти гуманної педагогіки знайдуть у цих листах багатий матеріал, який додає до вже не раз проголошених концептів чимало нових, свіжих і до того ж дуже виразних штрихів. Щоб пізнати, наприклад, як розумів Сухомлинський проблему гуманізації суспільства, достатньо уважно прочитати його листування з письменником Григорієм Мединським. До слова про гуманну педагогіку нині чомусь говорять і пишуть все менше і менше.

Третє питання, яке увиразнила ця книга – **українськість** Сухомлинського, його глибокий патріотизм. Як людина з тонким відчуттям рідного /національного, він в умовах, коли все національне переслідувалося (маю на увазі 50–60-ті роки минулого століття), зумів зробити все можливе, щоб утвердити любов до рідного слова. У цьому переконує знайомство з багатим матеріалом, що розміщений у розділі «Листи про значення рідномовної освіти». Дуже правильне рішення укладачів книжки – подати вражаючі листи-відгуки читачів на статтю «Джерело невмируючої криниці: з листів до словесника» (1970), що вражають.

Можна ще чимало говорити про ті відкриття, які чекатимуть допитливого та професійно підготовленого читача під час ознайомлення з листуванням Сухомлинського.

Структуру довідника добре продумано. Правильним, на мою думку, є рішення вмонтувати в епістолярне тло матеріали мемуарного характеру. Цілком доречну функцію виконують ознайомчі примітки до кожного листа.

Поява цієї книги – гарний дарунок не тільки для представників педагогічної науки, а й для широкого кола читачів, які відкриють для себе багато в чому оновлений образ видатного педагога.

Але передбачаю одну проблему, обумовлену зниженням «пристрасті до книги» нашого суспільства, тобто ситуацією, коли читання перестало бути почесною, навіть культовою справою. Саме тому поява цієї книжки має супроводжуватися активним освітньо-пропагандистським менеджментом – уміло організованим розголосом.

Видання науково-популярного довідника «Василь Сухомлинський і його кореспонденти: епістолярна спадщина на тлі доби» є вагомим внеском в педагогічну науку, насамперед у Сухомлиністку.

Григорій КЛОЧЕК,
доктор філологічних наук,
професор
м. Кропивницький

Видання за QR-кодом:

Національна ідентичність: дискурс польських учених

Світлана СИСОЄВА
академік-секретар Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України

Четвертий рік поспіль Україна чинить опір російським кривавим загарбникам та робить все можливе для реалізації своїх намірів щодо приєднання до Європейського Союзу. У Дорожній карті європейської інтеграції України у сферах освіти і науки до 2027 року інтеграцію дослідницької інфраструктури України до Європейського дослідницького простору визначено важливою складовою загального процесу гармонізації секторальних політик та законодавства у сферах освіти і науки з європейськими на шляху до повноцінного членства України в ЄС За таких умов вагомого значення набуває вивчення європейського досвіду вирішення освітніх та виховних проблем сучасності і використання його з урахуванням національних можливостей, традицій і пріоритетів. Проблеми утвердження української національної ідентичності – стратегії, теоретичні засади та інноваційні практики – знаходяться під пильною увагою держави, науковців, освітян. Тому є доцільним огляд досвіду Республіки Польща з цієї проблеми, оскільки приєднання до ЄС у 2004 році також вимагало від польських учених дослідження теорії і практики збереження власної національної ідентичності.

Тут ми розкриємо теоретичні засади утвердження національної ідентичності у Республіці Польща в контексті членства країни у Європейському Союзі задля врахування доцільного досвіду в Україні.

Суспільно-політичні зміни, які розпочалися у вісімдесятих роках минулого століття в середньо-східній Європі, як зазначає Барбара Грабовська (Barbara Grabowska), призвели до того, що ідентичність стала предметом численних дискусій, а також новим викликом для особистості. Чинниками, що спричинили й підтримували дискусії про ідентичність, стали зміни у країнах колишнього радянського соціалістичного блоку, пов'язані з трансформацією устрою, суспільними змінами і появою недержавних і громадських структур з візією більш об'єднаної європейської ідентичності.

Зігмунд Бауман (Zygmunt Bauman) пише, що рисою сучасного – і не тільки сучасного – життя, є необхідність ставати тим, ким ти є, оскільки сучасний світ вимагає від людини готовності до змін: зміни місця проживання, знайомих, друзів, неперервної зміни ролей, ставлення і, врешті решт, зміни себе.

Дослідниця Барбара Грабовська, узагальнюючи погляди польських вчених, зазначає, що ідентичність є категорією гнучкою (еластичною), відкритою і залежною від людини. Дослідниця звертає увагу на зміни у розумінні ідентичності, відхід від окреслення ідентичності як «даної» у процесі соціалізації і виховання на все життя – до ідентичності як життєвого проєкту. На такі зміни вплинули відкритість Європейського Союзу, свобода у переміщенні членів країн ЄС, міграційні процеси з третіх країн і, пов'язана з цим, розмаїтість світу, а також процес глобалізації.

Барбара Грабовська зазначає, що, на думку Броніслава Міштала (Bronisław Misztal), саме глобалізація «змінила природу ідентичності, розкрила її і відлущила від контексту суспільної ролі, вивільнила від визначального впливу і впевненості, що були пов'язаними з конструюванням ідентичності в умовах індустріального суспільства.

Традиційно ідентичність розуміють, насамперед, як національну та релігійну. Останні дослідження польських учених доводять, що на теренах культурного розмаїття молодь проявляє багатовимірну ідентичність, побудовану на ґрунті регіональної ідентичності. Польські дослідники часто звертаються до визначення ідентичності, запропонованого відомим польським ученим в галузі міжкультурної освіти і пограниччя Єжі Нікіторовичем (Jerzy Nikitorowicz), який розглядав ідентичність як набір характеристичних властивостей людини, що перекриваються і доповнюються, до яких культура і освіта входять як пневматофори (цінності, традиції, норми, право, звичаї, ритуали тощо), що пронизують усі площини ідентичності і водночас зберігають їх замість під час потрясінь і конфліктів, забезпечуючи їх неперервне транслювання й розвиток.

Серед площин ідентичності Єжі Нікіторович виокремлює такі: особистісну, родинну, локально-парафіальну, регіональну, національну/державну, континентальну і глобальну. Дослідження, які проводилися в останні роки, підтверджують існування багатьох «шарів ідентичності», які певним чином оточують особистість і які розташовуються не окремо, одним шаром, а тільки в їх комбінації. Як правило, значущі елементи становлять комплекс ознак і символів, які можна назвати образом самого себе.

У працях польських учених зазначається, що локально-парафіальна і регіональна ідентичності становлять підґрунтя, на якому побудовані інші площини ідентифікації людини – національна /державна ідентичність, континентальна ідентичність і глобальна ідентичність. Це не означає, що індивід втрачає свою ідентичність регіональну і національну, навпаки індивід має можливість збагачення своєї ідентичності, оскільки збільшується вибір елементів, які

людина може включати до своєї ідентичності, що розуміється як сума всіх ідентифікацій.

Ідентичність людини, на думку Барбари Грабовської, має характер процесуальний і пов'язана з проходженням нею певних етапів суспільно-культурної адаптації. Барбара Грабовська зазначає, що у педагогічному аспекті важливим є те, щоб кожен зміг збагатити свою ідентичність, використати ті пропозиції, які надає сучасний глобальний світ. Дослідниця наголошує, що формування у людини компетентності свідомого конструювання власної ідентичності у швидкозмінному сучасному світі є завданням для освіти XXI століття.

Польські вчені зазначають, що ідентичність не дається людині одразу, її належить шукати у межах усього життя людини, зробити її предметом пошуку щоденної людської активності. Людина не може відокремити себе від соціуму, в якому живе. Аналізуючи праці Єжи Нікіторовича, Томаш Байковский (Tomasz Bajkowski) пише: у сучасних умовах функціонування міжкультурних суспільств формування ідентичності особистості може відбуватися у двох напрямах: у напрямі відкритої ідентичності, коли особистість характеризується активністю і лібералізмом, та в напрямі закритої ідентичності, що характеризується пасивністю і сепаратизмом. З метою отримання відкритої ідентичності індивід розбудовує свою ідентичність від категорії особистісної через родинну (сімейну), локально-парафіяльну, регіональну, національну ідентичність до наступної (європейської), а навіть й глобальної ідентичності. Протилежний процес буде мати своїм результатом конструкцію ідентичності замкненої, герметичної.

У концепції формування ідентичності Єжи Нікіторовича ідентичність розуміється як неперервний процес, у якому зустрічається минуле (ідентичність спадкова) з сучасним (ідентичність презентаційна) і очікуваним майбутнім (ідентичність майбутнього). У площині переживань і досвіду індивіда в його особистісному циклі життя (його долі і долі пращурів й батьків) утвердження його ідентичності відбувається (як конфронтація власного досвіду з історією) у трьох діапазонах: успадкована ідентичність (соціально-культурна), індивідуальна (особистісна) та ідентичність, яка неперервно твориться (культурна, міжкультурна і полікультурна).

Розвиваючи концепцію Єжи Нікіторовича, Томаш Байковский зазначає, що такий погляд на ідентичність відповідає думці Чарльза Тейлора (Charles Taylor): для того, щоб мати уявлення про те, ким ми є, ми маємо мати уявлення про те, звідки ми і куди ми йдемо.

Зігмунд Бауман вважає, що ідентичність людини відкидає нині традиційну форму тісної клітки і нагадує легкий плащ, який можна у будь-який момент скинути з плеч і змінити на інший. За таких умов у молодої людини «формування себе» може викликати утруднення і навіть становити загрозу, якщо вона не вміє робити вибору у широкому просторі пропозицій, що їх надає сучасний світ. Існує велика спокуса експериментувати з ідентичністю у віртуальному світі. У блозі, на сторінці Інтернету, у медіа і групових іграх існує можливість будувати візерунок, який відповідає уявному собі. Це може призводити до втрати ідентичності, конфлікту ідентичності і навіть до розпаду особистості.

Саме тому Томаш Байковский вважає, що ідентичність необхідно розглядати як соціальний проєкт індивідуальної свідомості, як загальний підсумок норм і зразків культури, в якій живе індивід. Такий підхід, зазначає вчений, робить співвідповідальними за формування ідентичності як саму людину, так і її соціальне оточення.

Слушною є думка польських учених, що у досвіді людської ідентичності є два істотні, взаємопроникні елементи: почуття приналежності і почуття відокремленості. Система родини (сім'я) ці два процеси породжує, розділяє і регулює у процесі соціалізації і виховання дитини. Як результат, саме родина формує поведінку дитини і зміцнює її почуття ідентичності. При цьому саме родина (як система) має відповідати своїми внутрішніми змінами на нові зовнішні обставини, вплив яких вона неперервно відчуває. Важливою ланкою у регулюванні цих процесів є природна специфіка сімейної системи, яка полягає у двох тенденціях, що доповнюють одна одну: виховання стабільності (проявляється у вигляді почуття приналежності) і готовність до змін (необхідне в індивідуальному розвитку кожного члена родини і родини в цілому). Вміння утримувати рівновагу між процесами розвитку (морфогенетичними) і тенденціями до виховання стабільності (морфостатичними) є необхідним елементом утримання ідентичності.

«Учені НАПН України – українським учителям»

26-27 серпня відбулася серпнева веб-конференція Національної академії педагогічних наук України «Учені НАПН України – українським учителям»

Порядок роботи серпневої веб-конференції НАПН України:

- Відкриття конференції і мотиваційні промови
- Пленарне засідання
- Секційні засідання:
  - Загальна середня освіта
  - Професійний розвиток вчителя
  - Інноваційні підходи до виховання в умовах соціальних викликів
  - Інклюзія в умовах війни
  - Цифровізація загальної середньої освіти
  - Підтримка обдарованості в умовах воєнного часу
  - Психологічна підтримка в умовах війни

Пленарне засідання за QR-кодом:

Секційні засідання за QR-кодом:

Загадкові рядки в поезіях, листах і Щоденнику Тараса Шевченка

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
академік НАПН України,
лавреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

Ті Шевченкові рядки, здається, несподівано виринають на папері сердечними, сумними чи запеклими, пророчими, може, й смішними, легковажними… В них – небесна поетичність або побутова фактологічність, але всі промовляють або втаємничують щось істинно важливе, зберігають для обраних або просять збагнення… За словами Шевченка: «Якби таки або так, або сяк…».

У наступних історичних мініатюрах спробую розповісти різноманітні випадки, в тому числі повністю побутові…

«Не вбгаю в віршу цього слова…»

Згадуючи на Косаралі про перебування у Вільні в іпостасі козачка поміщика Павла Енгельгардта (кінець 1829 – початок травня 1831 років), Тарас Шевченко написав (орієнтовно у вересні-грудні 1848-го) вірш, який починався так:

У Вільні, городі преславнім,
Оце случилося недавно,
Ще був тойді… От як на те
Не вбгаю в віршу цього слова…
Тойді здоровий-прездоровий
Зробили з його лазарет
А бакалярів розігнали…

Не занурюючись у гостросюжетну поезію, зачеплю лише рядок, винесений у заголовок. Звісно, приваблює рідкісне слово «вбгати», тобто втиснути, запхнути, яке стосовно нашої зацікавленості пояснюється й точніше в Словнику української мови: «З труднощами поміщати що-небуть у місце обмеженого розміру (про написане)». Поет узагалі зізнався – «не вбгаю». Шевченко ще тільки раз ужив це слово в листі до Михайла Чалого на початку 1861 року, сподіваючись після «Букваря южнорусского» видати етнографію та географію, «а історію, тілько нашу, може, вбгаю в 10 копійок». Не судилося…

Але в нашому контексті найцікавіше, яке саме слово мав на увазі в поезії «У Вільні, городі преславнім…» Тарас Григорович. Очевидно, що йшлося про слово «університет». Адже Віленський університет було закрито царським урядом 1 травня 1832 року за участь студентів у національно-визвольному повстанні 1830–1831 років. Збережено було лише медичний факультет – у Шевченковому вірші – «лазарет», а «бакалярами» поет назвав студентів…

У поетичних творах Тараса Шевченка відсутня лексема «університет», але вона, скажімо, тричі зустрічається в невеликому листі до Миколи Костомарова від 1 лютого 1847 року, коли поет сподівався на посаду вчителя малювання в Університеті Святого Володимира в Києві: *«Коли б то ви були такі трудящі і добрі, щоб розпитали в університеті… чи я утверджений при університеті, чи ні… Коли б то Бог дав мені притулиться до університету…»*.

Костомаров повідомив Шевченка про позитивне рішення щодо його роботи в листі від 13 березня 1847-го, але вже на початку квітня поета було арештовано…

«Із каюти-ажур зробити за допомогою кошом каюту-темницю…»

Цей, здається, найхимерніший для коментування чи навіть для розшифрування, запис у Щоденнику поет зробив 7 вересня 1857 року, пливучи дорогою з заслання на пароплаві з Астрахані в Нижній Новгород, а того дня значно похолоднішало, бо задув свіжий норд із дощем і снігом: *«Капітан наш, спасибі йому, здогадався сьогодні зі своєї каюти-ажур зробити за допомогою кошом каюту-темницю і встановив у ній чавунну піч, і я тепер буквально перебуваю в теплих обіймах друга»*.

Зрозуміло, що в результаті дружньої допомоги капітана в каюті стало темно, зате тепло. Утім зовсім неясно, що саме було зроблено власне з каютою? Можна припустити таке. Капітанську «каюту-ажур», надану Шевченкові, продували протяги. У словнику Шевченкового знайомого Володимира Даля: «Ажур – наскрізний, прорізний, дірчастий». Аби закрити отвори, було використано «кош» – у Даля для пояснення цього слова використано поняття «кибитка» – жердяний каркас, «накритий повстиною (кошем)».

Усе це Шевченкові було відомо не з книг і словників, а з самого засланського життя. Скажімо, йому довелося мешкати в кибитці під час Каратауської експедиції (1851). Його близький друг Бр. Залеський згадував: «У однім наметі, тобто в так званій киргизькій кибитці, пробули ми ціле літо. Шевченко рисував і чувся свобідним». Отже, Тарас Григорович знав, що писав. А нам, якщо не знаємо, неодмінно треба розбиратися навіть у такому суціль побутовому випадку… Бо без цього не буде повновагої Біографії Тараса Шевченка…

«Дачу знайшли, залишили завдаток…»

У Шевченковому Щоденнику є два записи, зроблені за місяць після повернення поета в Петербург, що досі не розгадані, – 23 і 25 квітня 1858 року. У першому занотовано, що поет домовився зі своїм другом Семеном Гулаком-Артемовським – оперним співаком і композитором – «їхати подивитися дачі». Утім того дня пішов затяжний дощ, і їм довелося весь день просидіти вдома, повторюючи давню приказку: «Ось тобі, бабусю, і Юр'їв день». Отже, виходить, що друзі намірилися винайняти на літо спільну дачу. Певно, Тарас Григорович, який мешкав тоді на квартирі у Михайла Лазаревського (приміщення у майстерні Академії мистецтв він отримав аж на початку червня), погодився на дачний варіант літнього проживання. Ішлося про Петербурзьку сторону, відому багатьма дачами. Шевченко знав про це ще в 1840-х роках. У повісті «Художник» читаємо: «Піду, бувало, на Петербурзьку сторону… вийду до дач Соболевського…».

Таким чином, окрім Щоденника, згадка про дачі є в російськомовній прозі Шевченка, один раз – у листі, у поезіях – ніколи.

Так от, 25 квітня 1858 року Тарас Григорович записав у Щоденнику: «… *Поїхали з Семеном на Петербурзьку сторону шукати дачу. Дачу знайшли, залишили завдаток…»*. Погодьтеся, що завдаток – це вже серйозно, але доля

його невідома. Судячи з усього, замір з дачею друзям здійснити не вдалося. Не з Шевченковим щастям було жити на дачі...

«Михайло Васильович і його благовірна В. Д. ...»

Остроградський Михайло Васильович (1801–1862) – математик, академік (з 1830), уродженець Полтавської губернії. Шевченко познайомився з ним іще до заслання, про що свідчить згадка про вченого у повісті «Художник» (1856): *«Я особисто і добре знав геніального математика нашого Остроградського...»*. Після повернення з заслання, за свідченням самого поета в Щоденнику 13 квітня 1858 року, *«великий математик прийняв мене з розпростертими обіймами як земляка і як свого сім'янина, який надовго кудись відлучався»*. Збереглася записка Остроградського з запрошенням Шевченка на обід (точно не датована): «Приходьте сьогодні обідати».

Принаймні 1 травня поет разом із Семеном Гулаком-Артемовським, гуляючи, *«пройшли до Остроградського з наміром там і пообідати. Не вдалося. Михайло Васильович і його благовірна В. Д. хворі, а діти гулять пішли»*.

Тут і прихована загадка. Бо ще у «Покажчику імен» до славнозвісного видання Щоденника за редакцією Сергія Єфремова у 1927 році ініціали, наведені Шевченком, було помилково розшифровано як «Остроградська В. Д.».

Лише Павло Зайцев свого часу писав, що йшлося про Варвару Дмитрівну Козельську, яка не була дружиною Михайла Остроградського, а «присвятила себе вихованню дітей знаменитого математика». У наш час це твердження повторив скрупульозний і вдумливий Леонід Ушкалов. Він увів Варвару Козельську й до «Покажчика імен» своєї праці «Шевченко Т. Щоденник» (2018), що не було зроблено в академічному виданні поетового Щоденника на початку цього століття.

Певно, й Шевченко знав, що Варвара Дмитрівна не була офіційною дружиною Михайла Остроградського. Він назвав її «благовірною», виявивши доброзичливе ставлення до жінки з українського козацького роду, яка замінила великому українцю колишню дружину – німкеню, допомогла зберегти сім'ю, піклувалася про його дітей, навіть хворіла разом із ним...

І, кажучи по-шевченківськи, диво-дивнеє! У «Словнику мови Шевченка» відсутня лексема «благовірна». Так ось же вона – «благовірна В. Д.»...

«Мені в Москві зострівся не хто другий, як сам сатана...»

У листі до Якова Кухаренка, написаному Тарасом Шевченком в квітні 1854 року з Новопетровського укріплення, засланець несподівано пояснив невірну інформацію про смерть друга, отриману в місті ще навесні 1845 року, сатанинськими витівками: *«Ну так і єсть, що то мені в Москві зострівся не хто другий, як сам Іродів син сатана... Аж тепер тільки догадався, що я хоч і в школі вчився, а сам бачу, що дурень. Та ще хто і одурив? Сатана, ледачий син, бодай йому і в пеклі добра не було!»*...

Таким чином, Шевченко на вісім десятиліть випередив із московсько-сатанинською темою Михайла Булгакова. Жартівливо-точні штрихи до короткого перебування в імперському місті насправді наповнені високим і серйозним смислом. Ось Шевченко пише: «...Приїхав я у тую Москву та й гуляю собі по улицях, звичайне, як чоловік іностранний...». Яке жорстке позиціювання своєї гордої козацької персони до чужого, нерідного міста! Чи, побувавши в Кремлі, Шевченко не шукав, як усі інші, духовної опори в Успенському соборі, Кобзарева споглядальність не мала релігійного забарвлення. Скажімо, його ровесник і улюблений поет Михайло Лермонтов називав Кремль «алтарем Росії» та доземно схилявся перед дзвіницею Івана Великого, а Шевченко з високо піднятою головою буденно-глузливо зауважив, що буквально «тілько вже не лічив ворон на Івані великому». Між іншим, дуже точне спостереження щодо ворон, які впродовж віків обсідали кремлівські храми.

Нагадаю й Шевченкову оцінку храму Христа Спасителя, що на той час створювався вже два десятиліття, залишену в Щоденнику 19 березня 1858 року: *«Храм Спаса взагалі, а головний купол особливо, потворний. Вкрай невдале величезне творіння. Немов товста купчиха в золотому повойнику зупинилася напоказ серед білокам'яної»*.

Український Кобзар інтуїтивно відчув і рішуче засудив уособлену в храмі претензійну державно-імперську релігійну ідею. Між іншим, один московитський автор навіть назвав розділ своєї книги про храм Христа Спасителя точними поетовими словами «Купчиха в повойнику».

Отже, добре чутно й донині сильний Шевченків гук у московський бік: «Агу! Гиля! До сатани. До чорта в гості!».

«Бо ви й самі не знаєте, що царики коять...»

Як же ми вповні не догледіли, що Тарас Григорович подарував нащадкам таке точне й разюче слово – царик?! Ніби знав, що саме вони запанують в українському суспільстві, проштрикуючи безліч разів наскрізь його народну цілість і моральність своєю неситістю, корупційністю, безпорадністю, безвідповідальністю, духовною примітивністю, моральною ницістю, своїм розумовим убозством... Такі собі «царики народу»...

Слова, вперше винесені мною в заголовок, взяті з історично видатного вірша «Холодний Яр» (17 грудня 1845 року), в якому гнівно-сатиричне звернення Шевченка до зденаціоналізованого українського панства набуває нової викривальної, аж до сарказму, конкретності, пов'язаної з історичною подією та зловісною особою:

Не ховайте, не топчіте
Святого закона,
Не зовіте преподобним
Лютого Нерона1.
Не славтеся царевою
Святою войною2.
Бо ви й самі не знаєте,
Що царики коять.
А кричите, що несете
І душу і шкуру
За отечество!.. Єй-богу,
Овеча натура;
Дурний шию підставляє
І не знає за що!

Ох і Шевченко! Це ж треба так елітних українських нетям, які вважали себе вкрай освіченими, встромити в їхню овечу недалекість, обмеженість і вдячне бекання про чуже «отечество»...

В академічному Словнику української мови рідкісна мовна одиниця трактується саме за наведеними рядками з «Холодного Яру»: «Ца́рик – зневажливо. Зменш. до цар». Тобто, навіть не царське дитя, а такий собі нікчемний царик, у множинній формі – ще мізерніший...

[1] Нерон – римський імператор (54–68 роки), з яким у деспотизмі Шевченко порівнював Миколу І. В одному зі списків поезії було: «Не зовіте преподобним Миколу-Нерона».
[2] Шевченкове нагадування про колонізаторську війну царизму на Кавказі, засуджену Кобзарем у поемі «Кавказ».

Липень – серпень 2025. Постаті

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного музею України, старший науковий співробітник ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук

250 років від дня народження Петра Прокоповича (1775–1850), бджоляра, винахідника рамкового вулика, фундатора першої в Європі школи пасічників

Народився 10 липня 1775 в с. Митченки на Чернігівщині. Освіту здобував у Києво-Могилянській академії (1786–94). Вирізнявся неабиякими здібностями: вільно володів латинською, грецькою, знав кілька європейських мов. У 1794-98 перебував на військовій службі. У 1800 зробив перші кроки у бджільництві на власному хуторі неподалік с. Митченки. На основі проведених численних дослідів з вивчення бджіл, у 1803 розпочав писати твір «Записки про бджільництво». У 1814 винайшов рамковий (втулковий) вулик. Його конструкція з рухомими рамками та решіткою для ізоляції маток відкрила нову еру в догляді за бджолами. Прокопович став першим у світі, хто зміг отримати чистий мед – без жодних домішок. І назвав свій вулик «втулковим» – через спеціальні дощечки (втулки), що дозволяли спостерігати за життям вулика і керувати ним.

У 1828 заснував першу в Європі школу бджільництва, яка впродовж 52 років (23 – за життя її фундатора) підготувала близько 1000 фахівців. Спершу вона містилася в рідному селі бджоляра, а з 1830 – на хуторі біля села Пальчики, купленому спеціально для цієї мети. У школі, крім бджільництва, П. Прокопович також навчав учнів основам ведення городництва, виноградарства, квітникарства й особливо наголошував важливість уміння вирощувати медоноси. Випускники школи поверталися додому після навчання не лише зі знаннями, а й з насінням медоносних рослин. Тому школу Прокоповича вважають одним із перших сільськогосподарських освітніх закладів в Україні, де було започатковано агрономічну освіту. Пасіка, що існувала при школі, була першою вітчизняною спеціалізованою дослідною лабораторією з бджільництва. Для проведення експериментів П. Прокопович виділив 1500 власних вуликів. У школі учні вивчали все, що стосувалося життя бджіл: медоносні рослини, продуктивність сімей, штучне розмноження, особливості поведінки цих комах, годівлю, хвороби та ін. У 1843 школу відвідав Тарас Шевченко. Під час перебування він намалював начерк картини «На пасіці», на якій зобразив одного з майстрів Прокоповича разом з дочками.

Багатогранність таланту вченого підтверджують маловідомі його відкриття в інших галузях сільського господарства: виготовив безколісний плуг, хлібозбиральну машину, пристрій для плавання проти течії та ін. Педагогу був притаманний далекоглядний, філософський підхід до всіх сфер людського буття. Його бачення розвитку бджільництва ґрунтувалося не лише на практиці й дослідженнях, а й на глибоких морально-релігійних переконаннях. Саме ці засади лягли в основу навчання в його школі: працювати з бджолами – означає жити в гармонії з природою, поважати її ритми й закони.

Помер 3 квітня 1850. За 29 років по смерті бджоляра імперська влада знищила школу: разом зі зрубаними липами та зниклими пасіками загинули і його портрети. Тому немає впевненості, що на відомому портреті Прокоповича зображений саме він.

175 років від дня народження Сергія Подолинського (1850–1891), вченого-енциклопедиста, громадсько-політичного діяча

Один із найяскравіших представників української наукової і суспільно-політичної думки другої половини XIX ст. – Сергій Подолинський – народився 31 липня 1850 у селі Ярославці на Черкащині. За фахом лікар, із європейською освітою (Київ, Париж, Цюрих, Вроцлав), він вийшов далеко за межі традиційної медицини, заклавши основи інтердисциплінарного напряму, що поєднував політекономію, енергетику, екологію та етику. У роботі «Праця людини та її відношення до розподілу енергії» (1880), яка була перекладена кількома європейськими мовами, Подолинський одним із перших у світовій науці спробував поєднати закони термодинаміки з соціальними процесами, сформулювавши енергетичне розуміння праці.

Він був автором першого в Україні фундаментального соціально-економічного дослідження «Ремесла і фабрики на Україні» (1880), що стало унікальним джерелом з історії промисловості та праці. Його ідеї знайшли відгук у європейських наукових колах, але водночас викликали опір серед російських народників, яких Подолинський різко критикував за ігнорування українського національного питання. Він був активним учасником українського визвольного руху, співредактором журналу «Громада» (разом із М. Драгомановим і М. Павликом), автором ідеї створення української соціал-демократичної партії. Його науково-громадська діяльність мала яскраво виражений національно-державницький

характер. Подолинський розглядав український народ як окрему етнокультурну спільноту зі своїм правом на політичну, соціальну та культурну автономію. Ідеї українського просвітництва та екологічного гуманізму він поєднав у цілісну філософсько-наукову концепцію, яка стала важливим інтелектуальним джерелом для формування вчення В. Вернадського про ноосферу.

Подолинський одним із перших в українській науковій думці запропонував екологічну й енергетичну інтерпретацію праці як освітньої й виховної цінності. Він обстоював ідею збереження народного досвіду, зв'язку людини з природою, формування світогляду через пізнання рідного краю, праці як основи освіти. С. Подолинський – одна з визначальних постатей становлення української модерної науки, політичної думки і національної ідеї, чия спадщина, попри недооціненість за життя, продовжує залишатися актуальною в контексті сучасних екологічних, енергетичних та гуманітарних викликів.

Особиста доля С. Подолинського склалася трагічно: зрада дружини, смерть від епідемічного менінгіту сина та доньки назавжди підірвали його здоров'я. У 32 роки прогресуючий параліч мозку перервав його блискучу діяльність як вченого та політичного діяча: психічна хвороба переслідувала його з 1881 до смерті 12 липня 1891 у віці 40 років. Весь науковий доробок С. Подолинського був створений до 31 року життя. Похований поряд з батьком на Аскольдовій могилі. У 1930-тих їхній прах перенесено на Звіринецьке кладовище.

125 років від дня народження Фреда Шонелла (Fred Schonell; 1900–1969), австралійського педагога

Народився 3 серпня 1900 в м. Перт (Західна Австралія) у вчительській родині. Навчався у Perth Modern School і педагогічному коледжі Клермонта, здобув ступінь бакалавра в Університеті Західної Австралії. Там само познайомився з Флоренс Вотерман, яка стала його дружиною і співавторкою науково-педагогічних видань і спільних досліджень. Молоде подружжя вирушило до Великої Британії, де Фред здобув диплом з педагогіки, а згодом – ступінь PhD у Лондонському університеті, захистивши дисертацію з проблем діагностики та корекції орфографічних труднощів у дітей.

Шонелл одним із перших почав говорити про те, що труднощі в читанні чи письмі – це не ознака лінощів або низького інтелекту, а комплексна проблема, яку можна і потрібно вирішувати через науково обґрунтовані педагогічні методи. У 1930–40-х у британських університетах він започаткував ре медіальні (корекційні) освітні практики – дослідницько-навчальні центри, де працювали як з учителями, так і з дітьми, які мали складнощі з базовими навичками. У цій роботі він поєднував глибоке розуміння психології навчання з чіткими методиками діагностики. Саме тоді він розробив низку тестів, що стали класичними, зокрема Schonell Graded Word Reading Test, який давав змогу визначити «читацький вік» дитини і став основою для індивідуального підходу. Його тести допомагали зрозуміти не «який клас» дитина закінчила, а «на якому рівні» вона реально читає й мислить.

Однак Шонелл не обмежувався дослідницькою роботою – він був ще й талановитим популяризатором. Разом із дружиною він створив знамениті серії читанок для початкової школи – «Happy Venture» / «Щаслива подорож» та «Wide Range Readers» / «Читанки широкого кола» – які стали базовими навчальними посібниками в початкових школах Сполученого Королівства. Тексти цих читанок були простими, живими, орієнтованими на інтереси дітей, з уважно дібраною лексикою й тематикою. В цьому була педагогічна філософія Шонелла: не нав'язувати знання, а наближати їх до дитини.

У 1950 Шонелл повернувся до Австралії, очоливши кафедру освіти в Університеті Квінсленду, а згодом став віце-канцлером цього вишу. Його адміністративна діяльність була такою ж інноваційною, як і педагогічна. За його ініціативи було відкрито нові освітні програми, посилено роль жінок у вищій освіті, впроваджено підтримку студентів із особливими потребами. Університет перетворився з провінційного закладу на сучасний дослідницький центр. У 1962 за ці досягнення Фред Шонелл був посвячений у лицарі.

Особливу увагу він приділяв дітям із церебральним паралічем, аутизмом, труднощами мовлення. Разом із дружиною розробив програми, тести й рекомендації для вчителів, які працювали з такими дітьми.

Після його смерті 22 лютого 1969 в Університеті Квінсленду було засновано Fred and Eleanor Schonell Special Education Research Centre.

150 років від дня народження Олександра Коваленка (1875-1963), педагога, громадського та політичного діяча, дипломата

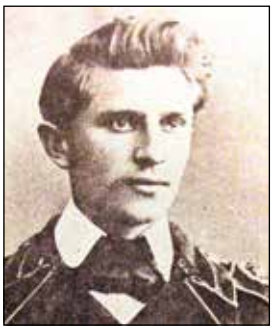

Народився 10 серпня 1875 в м. Ромни на Сумщині. Навчався в Роменській реальній школі, де виявив здібності до точних наук і вже з 14 років керував учнівським хором. Саме під час навчання вперше гостро відчув зневагу до української мови: один із викладачів обурився тим, що Коваленко розмовляє «на жаргоні», і заперечив саме існування української мови. Цей епізод глибоко вразив юнака і зміцнив його переконання, що освіта повинна плекати національну ідентичність і повагу до рідної мови. 1895 вступив до Харківського технологічного інституту, де долучився до української студентської «Громади», учасники якої прагнули не лише політичних змін, а й національного відродження через

Продовження на с. 38

Закінчення. Початок на с. 36

освіту. У 1896–97, перебуваючи в с. Соснівка Конотопського повіту, Коваленко разом із товаришем Сергієм Хвостовим стали одними з піонерів українського просвітництва на селі: організували бібліотеку для селян, проводили публічні лекції та читання творів Шевченка.

У червні 1905 О. Коваленко очолив повстання на броненосці «Потьомкін», ставши головою революційного комітету. В своїх спогадах він писав, що брав участь у повстанні як член Української революційної партії і вважав його не лише боротьбою проти самодержавства, а й за національне визволення українського народу. Після поразки повстання жив у Швейцарії та Франції, викладав математику в середній школі. У 1915–16 разом зі В. Степанківським видавав у Лозанні (Швейцарія) журнал «L'Ukraine».

1917 повернувся в Україну. Був директором департаменту морської освіти в Міністерстві морських справ УНР (1918). У 1919 видав підручник «Практична ґеометрія» для вищих початкових та молодших класів середніх шкіл. Книга побачила світ у видавництві «Українська школа» (Київ – Відень – Харків). Цей підручник, з 67 ілюстраціями, став одним із перших систематичних курсів геометрії українською мовою. У 1919–21 перебував на дипломатичній службі у Стамбулі та Парижі. У 1922 на запрошення Української господарської академії (УГА) в Подєбрадах (Чехословаччина) почав читати курси вищої математики, аналітичної геометрії, механіки. Був не лише професором, а й деканом інженерного факультету (1923–25), заступником ректора УГА, а згодом – професором Українського технічно-господарського інституту в Празі. У 1920–30 видав низку ґрунтовних підручників українською мовою: «Курс диференціального рахунку» (1924), «Курс аналітичної геометрії в просторі» (1925), «Теоретична механіка» (1926), «Курс прикладної механіки» (1927), «Основи вищої математики» (1936). Ці видання стали унікальним внеском у формування української наукової термінології та розвиток технічної освіти. У 1945 виїхав до Німеччини, а потім до Швейцарії, де й жив до смерті 18 жовтня 1963.

Згадуючи про О. Коваленка український громадсько-політичний діяч, журналіст і дипломат. Михайло Єреміїв (1889-1975) писав: «Народжений в епоху «нє било, нєт і бить нє может», О.М. Коваленко був сучасником, а часто і приятелем тих Старицьких, Косачів, Тобілевичів, Чикаленків, Русових, Міхновських та нечислених інших, які перші підняли голову після валуєвського лихоліття і, твердо стоючи на народньому ґрунті, без жадних імпортованих теорій, творили на поверхні тонку, майже непомітну плівку української інтелігенції, уможливлюючи цією муравлиною, невдячною та часто небезпечною працею будучий атомовий вибух української революції 1917 р. А вдалось це їм тільки тому, що вони не були теоретиками, а практиками, для яких мова, історія, література, музика і побут виходили безпосередньо з народу і, систематизовані в світлі модерної науки, знов повертались до нього».

У непростий сучасний період української історії – спротиву російській агресії, а отже утвердження національної ідентичності й цінностей ментальної структури українців, появи нових цілей і сподівань внаслідок подолання невмолимих розчарувань і прийняття дійсності – поява п'ятитомника Василя Кременя є не просто своєчасною, а – смислоутворювальною подією.

Василь Кремень – одне з імен в історії незалежної України, за яким постає особистість, справді відома не лише співгромадянам, а й далеко за межами країни. Ім'я, що не потребує пояснень і додавання переліку посад, титулів, звань...

Багатотомник представляє разом 296 праць автора, за якими читач глибше пізнає не лише епоху, а й одного з її незрівнянних національних лідерів.

Закономірною є композиція багатотомника – представлення праць за роками й історичними періодами, пов'язаними провідними філософсько-освітніми ідеями й етапами розвитку вітчизняної освіти й науки протягом діяльності Василя Кременя як вченого й державного діяча.

Том 1: 1997–2002 рр. – від обрання президентом НАПН України й виголошення ідей людиноцентризму в освіті на загальних зборах НАПН України 1997 року – до ухвалення Національної доктрини розвитку освіти України та затвердження її Указом Президента України від 17 квітня 2002 року й початку реального втілення її настанов в освіту.

Том 2: 2003–2005 рр. – від методологічних засад модернізації освітньої галузі на всіх рівнях, зокрема вищої освіти – до доленосних рішень Міністра освіти і науки України, пов'язаних із жеребом Майдану 2004-го року та посутнього забезпечення доєднання до Болонського процесу через підписання Болонської декларації 19 травня 2005 року.

Том 3: 2006–2010 рр. – період занурення у наукову діяльність, написання доленосних монографій «Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум» (2007), «Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору» (2009) – до виступу на парламентських слуханнях у Верховній Раді 9 червня 2010 р., що відстоював 12-річну загальну освіту для України на шляху до європейського майбутнього.

Том 4: 2011–2016 рр. – час інтенсивного розроблення філософсько-освітнього підґрунтя подальшого розвитку освітньої галузі, зокрема інформатизації і дистанційної освіти, інноваційності як основи світобачення сучасної людини, освіти дорослих, синергетичного підходу в освіті, формування людського капіталу як основи розвитку суспільства.

Том 5: 2017-2024 рр. – сучасний період поглиблення проблематики націєтворення, стратегічних напрямів розвитку освітніх наук за умов дистанційної освіти, психологічної і педагогічної підтримки громадян України у ситуації повномасштабного вторгнення РФ в Україну, зокрема освітньої спільноти, розвитку тісної взаємодії з європейськими науково-освітніми партнерами.

Перевагою видання є його стиль – подання невеликих за обсягом і зрозумілих за способом висловлення широкому колу читачів літературних форм, що забезпечують неперевершену парадигму спілкування. Це – філософські есе, що містять не лише наукові тези автора, а й докладний виклад застосування їх у науково-освітній і практичній педагогічній діяльності; доповіді, адресовані як провідним вченим – членам наукових академій, так і широкому загалу наукової спільноти; виступи, що прозвучали для управлінських кіл нашої держави й учасників масштабних світових форумів; інтерв'ю – найдемократичніша форма, що містить і висловлення державницьких поглядів, і задушевні одкровення, так само знакові як і цікаві для широкого загалу.

П'ятикнижжя «Освіта: ідеї, роздуми, досвід» систематизує і виструнчує проблематику й

Зрозуміти інтенції національного розвитку

Вийшло з друку видання **«Кремень В. Освіта: ідеї, роздуми, досвід : статті, доповіді, виступи, інтерв'ю / зібрання тв. у п'яти томах. Київ : Грамота, 2025»**

події, і не лише освітні, протягом понад 25-річного періоду незалежної України та їхнє філософсько-методологічне підґрунтя. По суті перед читачем послідовно відкривається таїна взаємодії високого інтелекту з навколишнім світом, продукування геніальних ідей з гуманістичного перетворення останнього задля цивілізаційного розвитку та реалізація їх у реальній історії суспільного поступу.

Опанування текстів, може вже й відомих переважній більшості читачів книг такого зразку, наповнює оптимізмом і вірою у перемогу інтелекту над емоцією. У діалозі з читачем автор пояснює ще неосягнене, відкриває глибше розуміння вже здійсненого, забезпечує бачення перспективи подальшого руху.

Можна лише з почуттям здорової заздрості до майбутніх поколінь українців, які опановуватимуть цей контент національної думки, відчути внутрішнє задоволення від того, що ти був сучасником і активним втілювачем цих настанов.

Лідія ТКАЧЕНКО,
завідувач сектору науково-аналітичної обробки і поширення інформації НАПН України

Редакція газети «Освіта і суспільство» звернулася до вчених – членів редакційної колегії видання, аби почути їхню думку про зібрання творів Василя Кременя. Вашій увазі пропонуємо їхні міркування.

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук, академік НАПН України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

З і знаменних 90-х років минулого століття вчений і мислитель Василь Кремень не на словах, а на ділі став провідним учасником українського націєтворчого процесу, одним із основоположників української незалежної держави.

Важко назвати могутнішу персоніфіковану постать-антитезу «руському міру», ніж Василь Кремень, котрий упродовж трьох десятиліть височить як стовбурище інтелектуального українства. З ним і його проривним п'ятикнижжям спираємося на філософію людиноцентризму в стратегіях освітнього розвитку і вповні усвідомлюємо ментальну необхідність формування національної ідентичності як рівнозначної фактору національної безпеки.

Та ще по-людськи вдячно переконуємося, наскільки плодотворно Василь Григорович працює, говорячи словами Тараса Шевченка, «на славу нашої преславної України».

Михайло БОЙЧЕНКО, ***професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філософських наук, професор***

Тут бачимо живу полемічну думку, влучні і лаконічні реакції на запити суспільства і освітянської громади. Адже той, хто насправді має системне мислення і стратегічне бачення, здатен успішно докладати його і до конкретних поточних проблем. У справжнього фахівця теорія не відривається від практики, а живиться нею, отримуючи водночас із життєвих ситуацій не лише практичні запити, але й парадигмальні зразки, які треба лише вміти розгледіти у переплетінні повсякденних клопотів.

Саме філософський підхід допомагає у такому поєднанні теорії і практики, знань і вмінь: в малому побачити велике, а велике втілити для потреб малого – цьому вчили ще давньогрецькі класики філософії. Гостре, але дбайливе слово, яке не лише мобілізує, але й просвітлює бачення, а також не лише уміння, але й сміливість його вчасно сказати будь-кому – саме цьому вчив ще Сократ. Та й масштабність мислення задають передусім Платон і Аристотель – не лише філософам, але й правителям. Недарма Василь Григорович уже давно не лише є успішним в управлінні освітою і наукою, а легко входить у суть справи у багатьох інших сферах суспільного життя.

Окремо варто наголосити на безпрецедентному внеску Василя Григоровича у становлення національної системи освіти саме як української – починаючи з поступової, але неухильної українізації шкіл та закладів вищої освіти в Україні. Такої лагідної, але наполегливої українізації нашій освіті раніше не пощастило отримати – і тут важко переоцінити чинник особистості Василя Кременя як керівника профільного міністерства в кінці 90-х – на початку 2000-х.

Поставити студента у центр освіти, не применшивши при цьому ролі вчителя і професора – для цього потрібно мати не лише високий філософський розум, але й досконалу педагогічну культуру. Для цього треба акумулювати увесь кращий досвід всесвітньо відомих взірців української педагогіки – не так легко концептуально і методично поєднати ідеї Василя Сухомлинського і Антона Макаренка, Софії Русової і Григорія Ващенка та інших видатних українців та українок, які стали засновниками визнаних у світі педагогічних шкіл. А ще ж потрібен педагогічний авторитет і наукове лідерство для згуртування довкола спільних завдань видатних педагогів та керівників освіти, які творять її нині! Наведені у п'ятитомнику документальні свідчення творчого шляху Василя Григоровича Кременя на ниві управління освітою не лише підтверджують його особисті здобутки, але є також прикладом вмілого вирішення непростих педагогічних проблем – коли випадає відповідальність бути наставником і порадником для педагогів, що вдвічі ускладнює завдання, але й багатократно підвищує цінність успіху у цій справі.

Олександр МІХНО, ***директор Педагогічного музею України, доктор педагогічних наук***

Музейний вимір цього унікального видання – беззаперечний. Адже перед нами постає своєрідна інтелектуальна хроніка новітньої історії України, в якій філософія і стратегія освіти постають крізь призму особистого досвіду, роздумів і діяльності одного

Закінчення на с. 40

Закінчення. Початок на с. 39

з провідних українських мислителів і державотворців – Василя Кременя.

Зміст п'яти томів репрезентує не лише розвиток його філософсько-педагогічних ідей, а й відображає основні етапи трансформації освіти, науки й державної політики. Це джерело винятково важливе для музейної справи, досліджень з історії освіти, формування змісту експозицій та розроблення нових музейно-освітніх проєктів. Філософські есе, публічні виступи, доповіді, інтерв'ю – такий формат поєднує глибину і доступність, зберігаючи живий діалог із читачем.

Василь Григорович особисто передав п'ятитомник у фонди Педагогічного музею України. Щиро вдячний за теплі слова в дарчому написі та послідовну підтримку нашої роботи. Це надихає й утверджує віру в музей як у живий простір пам'яті та нових сенсів.

Жива інтелектуальна історія нашої держави, викладена через слово, ідеї та позицію Василя Кременя, відтепер збережена й у музейному вимірі. Сердечно дякую за цей щедрий і змістовний дарунок – як директор музею, як дослідник і як громадянин.

Гліб ГОЛОВЧЕНКО, *секретар Національної спілки журналістів України, начальник управління інформаційної політики Державного комітету телебачення і радіомовлення України, заслужений журналіст України, доктор педагогічних наук*

Видання п'ятитомника з великим інтересом сприйняли й вітчизняні медійники.

Філософсько-педагогічні ідеї Василя Кременя, втілені у життя, дають відповідь на запитання, яким чином сформовано сучасну націю захисників вітчизни, що з першого дня широкомасштабного вторгнення РФ піднялася й боронить країну. Відповідь, що́ саме є стрижнем сучасних українців, які національні цінності стали основою патріотизму.

Для збереження України ми маємо здобути не лише військові успіхи, а й інформаційну перемогу – у боротьбі за свідомість, зокрема молодого покоління. І завдяки п'ятитомнику Василя Григоровича ми отримуємо дороговказ, на основі якого можемо формувати зміст і смисл в інформаційно-освітньому просторі.

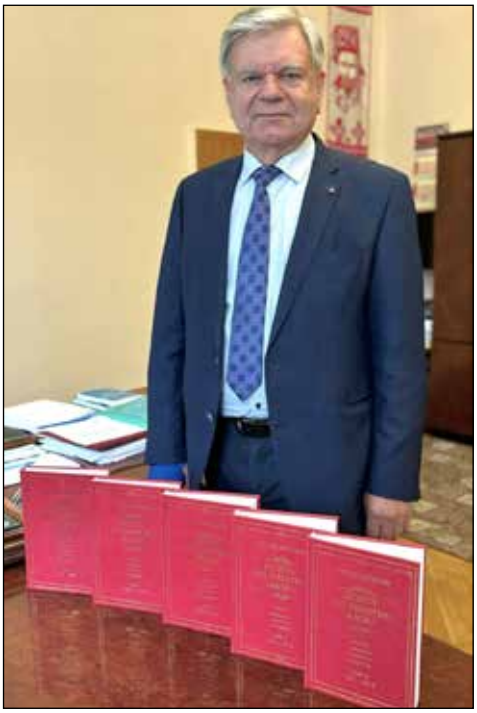

Окрім наукового значення, про яке, безумовно, важливо і потрібно говорити, це видання може слугувати основою для формування державної інформаційної політики у тісному зв'язку з освітою. Гадаю, саме цю ідею закладено у меморандумі про співпрацю НАПН України і НСЖ України. П'ятитомник є втіленням кращих ідей сучасної української гуманітаристики.

Під час закордонних поїздок на міжнародні форуми ми пересвідчуємося, що наша освітня система є конкурентоспроможною – вона побудована на правильній національній ідеології людиноцентризму в освіті. І ми маємо розвивати освіту саме в цьому напрямі!

P. S. У Миколаєві триває відбудова ліцею № 2 – найкращого й найстарішого навчального закладу Миколаївщини, якому цьогоріч виповнюється 160 років. Буде глибоко символічним передати видання саме туди. Так ми засвідчимо силу української філософсько-освітньої думки, яка долає перешкоди й упевнено рухається вперед!

Галина КУЗНЕЦОВА, *кандидат філологічних наук, доцент Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*

Учас буремного поступу України, яка виборює незалежність і торує власний шлях у цивілізованому світі, цінним набутком освітянського простору стало п'ятитомне видання праць академіка НАН України та НАПН України, президента НАПН України Василя Григоровича Кременя.

Означене зібрання праць є своєчасним і надзначущим для з'ясування необхідних параметрів успішного розвитку і становлення української освіти. Перед освітянами – філософська, наукова, професійно-життєва розвідка, у якій доречно і влучно поєднано діахронний аналіз, спроєктований на гуманістичне реформаційне тло української освіти, із синхронічним, іманентно зорієнтованим на майбуття.

Живильність дискурсів різного стилю та жанру, зібраних автором у «п'яти томах освітянської мудрості», у тому, що на вершину життєвого олімпу поставлено Людину, її розвиток і самореалізацію через освіту. Кожен том переконує – саме якісна освіта є основою плекання та возвеличення розуму особистості, підґрунтям незупинно-переможного поступу нації. Освіта і наука є репрезентацією досягнень розуму української нації в цивілізаційному вимірі, розвиваючи найвищі форми духовного самовдосконалення народу, із-поміж яких – сродна праця, любов і добро, рідна мова, звитяга і відданість, мир і справедливість.

Представлення праць знаного науковця, умілого управлінця, мудрого філософа В. Г. Кременя засвідчує людиномірне відчуття дійсності, національну самобутність із глобалізаційною полікультурністю сучасного світу, практичний досвід творення, розважливість і розсудливість, мудрість і «генетичну розумність», прагнення не нав'язувати думку, а у спілкуванні, через вдумливе читання, обмірковування, радність, через реалізацію національних традицій та інновацій, педагогіки дитиноцентрованої толерантності та універсального людиноцентризму пропонувати, обстоювати, розвивати якісно-розумну й демократичну українську освіту – щоб вистояти і перемогти, залишитися собою і працювати на благо своєї держави.

Освіта і суспільство
Всеукраїнська газета

Засновник та видавець Громадська організація «Освіта і суспільство». Передплатний інекс 76016.
Ідентифікатор медіа – R30-03006. Адреса: 03148, м. Київ, вул. Петра Курінного, 2-А, тел. (067) 49-111-39.
Головний редактор *Лідія Ткаченко.* E-mail: osvitaisuspilstvo@gmail.com.
Друк ФОП Просяннікова А.В., 21027, вул. Немирівське шосе, 62а. Тел.: 0 (800) 33-00-90
Наклад 1000 екз. Замовлення №6292. Підписано до друку 29.08.2025. Ціна договірна.
Усі права видавця захищено. Передрук матеріалів можливий за письмового погодження з редакцією.
Редакція не рецензує і не повертає рукописів. Редакція залишає за собою право на коректування і внесення змін у надісланий матеріал. За достовірність відповідає автор.